

ОНА ТИЛИМ СЕИ ЎЗБЕКНИНГ ЖУРНИ

Эртага ўзбек тилига Давлат тили мақоми
берилганлигига 10 йил тўлади

Kuch – bilim va tafakkurda

Ma'rifati

МАЪРИФАТ • ХАЛҚ ЗИЁЛИЛАРИ ГАЗЕТАСИ •

1931 йилдан чиқа бошлаган 1999 йил 20 октябрь, чоршанба Баҳоси сотувда эркин нархда № 82-83 (7176)

“Биз ўз ҳудудимизни халқаро меъёрлар доирасида бизда мавжуд барча усуллар билан ҳимоя қиламиз”

деб баёнот берди Ўзбекистон Президенти И. Каримов Москвада
нашр этиладиган “Время МН” газетасига

Уч ойдики, Қирғизистонда ҳукумат кўшинлари ва Тожикистон ҳудудидан у ерга кириб борган қуролланган диний экстремистлар тўдалари ўрта-сида тўқнашувлар давом этмоқда. Бишкекдан “Время МН” газетаси мухбирининг хабар беришича, республика жанубидаги вазият ўта қарама-қарши кўринади, ҳарбий-ларнинг жангариларни сиқиб чиқарганликлари тўғрисидаги баландпарвоз гаплари улар билан узоқ муддатли уруш прогнозлари билан алмашмоқда. Мухбирнинг таъкидлашича, Ўзбекистон, жангариларнинг даъвосига қараганда, асосий мурод-мақсадлари эмиш.

Мухбирнинг Марказий Осиёда уруш бошланиш хавфи тўғрисидаги саволига Ўзбекистон Президенти бугун халқаро терроризм марказлари диний экстремизм марказлари билан қўшилиб кетди, — деб жавоб берди.

— Доғистондаги ва умуман, Россиядаги воқеалардан кейин етарли даражада қудратли, катта молиявий имкониятларга эга, аъло даражада уюшган муштарак марказлар мавжудлиги аён бўлди. Шу боис, бугун уларнинг қўллари қай даражада узун эканлигини жиддий тасаввур ҳам қилолмаймиз. Диний экстремизм нафақат бизнинг ҳаниф ислом динимизга, балки у бошқа динларга ҳам хос бўлган хусусиятидир, лекин биз бугун муштарак тўғрисида сўз юритмоқдамиз. Энди менда шундай мустаҳкам ишонч ҳосил бўлдики, деб таъкидлади Президент, бугун халқаро терроризмнинг ҳайвоний сурати кўпчилик учун муқаддас бўлган диний тушунчалар билан ниқобланмоқда. “Соф” ислом учун кураш ниқоби остида террористлар сафидан ўз динининг ҳақиқий қадр-қимматларини тасаввур қилолмайди деган ёшлар ўрин олмоқ-

далар. Уларни ҳеч ўйламасдан ҳар қандай қўпуровчилик ҳаракатига, осуда ухлаётган кишилар, болалар ва аёлларни қатл этишга тайёр ҳақиқий зомбиларга айлантirmoқдалар. Бундай хавф, айниқса Марказий Осиё минтақасига, хусусан аксарият аҳолиси ислом динида бўлган — Тожикистон ва Ўзбекистонга таҳдид солмоқда. Мени ҳудудни босиб олиш мақсадида амалга оширилаётган ташқи қуролли тажовуз хавфи эмас, балки мияси захарланган ёшларни ўзлари ўсиб улғайган шаҳар ва қишлоқларни портлатишга ўргатадиган плацдарм ва базаларни бунёд этишни мақсад қилиб олган диний экстремизм экспансияси хавотирга солмоқда, — деди И.Каримов. Шундан сўнг Президент бу хавф-хатарнинг чегараси йўқлиги, у бир давлат, назорати остида бўлмаган экстремистик марказлардан, айтилиш, жанубдаги қўшнимиздан келиб чиқиши энг мудҳишдир, — деб айтди.

— Зеро биз ҳеч бир ҳукуматга, мисол учун, бунга ҳеч қандай алоқамиз йўқ, деб эътироз билдираётган Покистон ҳукуматида даъволар билан муружаат этолмаймиз. Ҳа, худди шундай, лекин Покистон ҳудудида дастлаб уч-тўрт ой диний ақидапарастликка, сўнг эса ярим йил мобайнида қўпуровчилик фаолиятига тайёрлайдиган лагерларнинг бунёд этилишига хотиржамлик билан қарамоқда.

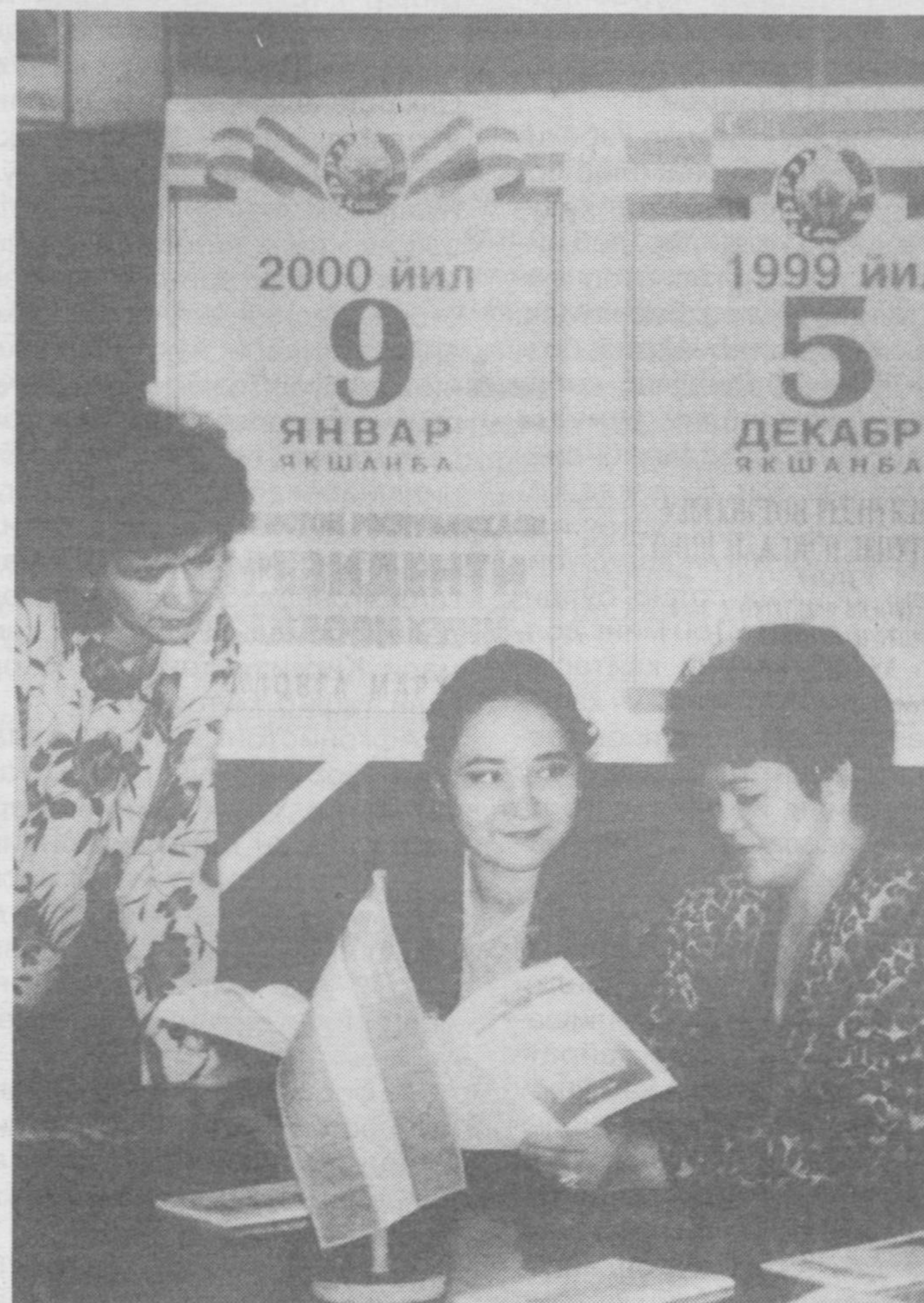
Жангариларнинг айнан Ўзбекистонга киришга интилишлари тўғрисидаги саволга жавобан Президент уларнинг диний мойиллик қаерда кучлироқ бўлса, ўша ерга интилишларини қайд этди.

— Биз оталаримиз динига эътиқод қиламиз ва ҳеч қачон ундан қайтмаймиз. Ўз номидан айтаманки: ҳа, мен мусулмонман, Оллоҳ менинг қалбимда. Ҳа, Ўзбекистон — 82 фоиз аҳолиси ислом динига эътиқод қиладиган мамлакат ва ўз дини аҳқомларини жиддий билмайдиган, би-

ринчи навбатда, ёшлар ақлини айнитиш учун бу ерда ажойиб имкониятлар мавжуд. Лекин ислом ҳеч қачон экстремистик оқимлар томонидан бунчалик жиддий таҳдидга дучор бўлмаган. Шунинг учун жорий йилнинг сентябрь ойида биз Тошкентда Ислом университетини очдик, унинг ҳузурида абитуриентлар учун лицей ташкил этилади.

Айтингчи, дунёга буюк ислом файласуф ва мутафаккирларини берган ҳудудда — Ўрта Осиё, Ўзбекистонда бизларга динни ўргатишга на ҳолат? Ҳа, ислом Саудия Арабистонида вужудга келган, лекин ким уни — динимизни бутун дунёга бундай жозибали кўрсатган, буюк фанга айлантирган? Ҳамма исмларни зикр этиб ўтмайман, мисол учун Пайғамбаримиз Муҳаммад (Саллоллоху алайҳи ва саллам)нинг ҳадиси шарифларини тўплаган буюк Имом ал-Бухорийни олинг. Ҳозирда унинг макбараси қаерда? Самарқандда! Ал-Бухорийни бундай чўққига кўтарган ким, бутун ислом дунёсидан неча ўн минглаб кишилар зиёрат қилиб кетадиган мажмуани у ерда ким бунёд этди? Накшбандий макбарасини, Ат-Термизий макбарасини ким ободонлаштирди? Мен яна ўнлаб исмларни айтиб ўтишим мумкин! Ўзбекистон ҳукумати динимиздан бутун ўзбек халқи баҳраманд бўлиши учун бор куч-ғайратини сарфламоқда. Совет ҳокимияти даврида бизга ислом динини тарғиб этишга рухсат беришмаган, лекин у, яна бир бор айтман, қалбимизда бўлган! Лекин бу ерга келиб ислом илоҳиятининг илмий асосларини ишлаб чиққан, Қоҳира ва Дамашқда, Боғдод ва Мадина мунавварада эътироф этилаётган, буюк мутафаккирлар авлодига “соф” исломдан сабоқ бериш мантиқдани!

(Давоми 2-бетда)

МАКТАБЛАРДА САЙЛОВ УЧАСТКАЛАРИ

Маълумки, ўқитувчилар халқимизнинг асосий зиёли қатлами ҳисобланади. Бошқаларнинг ўқитувчилардан ўрнат олишга интилиши, қайси бир мавзуда бўлмасин, ўқитувчидан фикр ва маслаҳатлар сўраши боиси бу фидойи касб эгалари барча янгилардан бохабар, алаҳусс, янгиларнинг энг фаол тарғиботчиларидир.

Шу маънода, мамлакатимизда қизғин паллага кирган сайловдаги жараёнларнинг асосий ҳаракатлари мактабларда кечаётганлиги, кўлаб мактабларда сайлов участкалари ташкил этилганлиги бежиз эмас. Ўқитувчилар

барча сайловчиларнинг сайлов жараёнларида фаол ва онгли суръатда иштирок этишлари учун аҳоли ўртасида тарғибот ва ташвиқот ишларини олиб боришмоқда. Жумладан, пойтахтимизнинг Собир Раҳимов туманидаги 165-мактабда ташкил этилган 231-сайлов участкасида кечаётган қизғин жараёнда ҳам таълим ходимларининг ўрни беқиёс. Айниқса, ушбу мактаб ўқитувчилари (суратда: чапдан ўнгга) Н.Нодирова, Д.Иммоматова, Г.Жўраеваларнинг бу жараёнда ҳиссалари беқиёсдир.

Р.АЛЪБЕКОВ
олган сурат.

3-бетга қаранг

Борлигимиз ва
бирлигимиз рамзи

4-бет

«Ona tili»
materiallarini
rejalashtirish

7-бет

Миллатнинг алп
ўғлонлари

8-, 9-бетлар

Ўзбекнинг сўзи
қизик

16-бет

“Биз ўз ҳудудимизни халқаро меъёрлар доирасида бизда мавжуд барча усуллар билан ҳимоя қиламиз”

деб баёнот берди Ўзбекистон Президенти И. Каримов Москвада нашр этиладиган “Время МН” газетасига

(Боши 1-бетда)

“Соф” ислом ёки “соф” му- сулмон тушунчасининг ўзи йўқ. Буни фақат Оллоҳ белги- лайди. Ислоҳ эътиқодининг демократиклиги шундаки, ҳеч қандай тест ва синовлар би- лан инсонни кофир ёки ҳақиқийларга ажратиш мумкин эмас. Мен буни белгилаш ҳуқуқи ҳеч кимга берилмаган- лиги тўғрисида Қуръондан ўнлаб оят ва сураларни келти- ришим мумкин, — деб таъ- кидлади И.Каримов.

— Сиз жангарилар Ўзбеки- стонга қарши кураш олиб бо- риш учун Қирғизистон ҳуду- дига кириб келдилар, деб ай- таясиз. Бу Қирғизистон жа- моатчилиги ва раҳбариятида, биз сизларга тегмаймиз, биз- га йўл очиб беринглар, қаби- лидаги хомхаёлни вужудга келтириш борасидаги бирин- чи уриниш эди. Бу воқеа жи- ноятчилар одамларни илк бор гаровга олган август ой- ининг бошида содир бўлди, сўнг қирғизлар 150 минг дол- лар тўлаб уларни қайтариб олдилар ва тахминан уч ҳафта ўтгандан кейин эса япон геол- оглари гаровга олинди. Нима учун Қирғизистонда ҳамма нарсаси август ойи бо- шида бошланганини ёзиш- майди?

У ерда хомхаёлга берилиб кетишди: уларга эмас, балки Ўзбекистонга таҳдид қилиша- ётган экан, деб. Мени ҳайрат- га солган нарсаси сиз ҳам ушбу ривоятни кўпиртира бошла- дингиз. Нима бўлаётганини эшитинг: суверен давлат ҳудудига олти юз ёки минг кишидан иборат қуролланган тўда кирмоқда... Ахир ҳар бир давлатнинг ўз қадр-ғурури туй- гуси бўлиши керак, унинг ҳар бир фуқаросида эса ҳавфсиз- лиги сирдан ҳимояланган- лигига ишонч туйғуси бўли- ши керак. Бу гапни, шу жум- ладан, Россия телевидение- си қаердан олди ўзи, эмиш- ки, улар Ўзбекистонга ёриб ўтишга уринишган экан, улар- ни эса киритишмабди. Улар бизнинг эмас, бошқаларнинг душмани, қабилда гап юри- тиш — гўллик, саводсизлик, қуруқ сафсатадир! Унда Қир-

ғизистон, жамики халқаро ҳуқуқ меъёрларини бузган ҳолда кўпуровчиларга бошқа мамла- катга суқилиб киришлари учун ўз ҳудудларини очиб бераётган экан-да? Бундай сафсаталарни мен Ўзбекистон билан Қирғизи- стонни гиж-гижлатишга қара- тилган уринишлар деб биламан ва уларни тамоман инкор эта- ман. Агар бу ҳақиқат бўлганда эди, бўлмаса нима учун жанга- рилар қирғизларни талон-то- рож ва қатл қилишни бошлади- лар, нима учун Зардоли ва Хўжа Очканда уларнинг хотинларини зўрламоқдалар? Бу, шунчаки, Ўзбекистонга кетаверишда йўл- йўлақай қилинган ишми? Қола- верса, сизга яна бошқа гапни айтаман: жангарилар Қирғизи- стон ҳудудини август ойида ке- сиб ўтганлари йўқ, улар икки йилдан буён Тожикистондан Қир- ғизистон орқали Ўзбекистон- га бемалол ўтиб юрибдилар. Бу- нинг натижасида бизда жанга- рилар ҳуружлари содир этил- ди, Қўқон, Андижон ва Наман- ганда тонналаб портловчи мод- далар топилди. Буларнинг ҳам- маси Қирғизистон ҳудуди ор- қали ташиб келтирилган!

Афғонистонга музокаралар олиб бориш учун қатнаётган, ўзларини ҳуқуқ ҳимоячилари деб атаётган Қирғизистоннинг бир қатор арбобларининг воси- тачилик миссияси хусусида тўхталиб, Ўзбекистон Прези- денти улар музокараларни жангарилар билан олиб бораёт- ганини қайд этиб ўтди.

— Воситачи музокараларни ақли расо кишилар билан олиб бориши керак, жиноятчилар билан эмас, — деб аниқлик киритди И.Каримов.

Мухбирнинг, нима учун бу ҳақда илгари гапирилмаган эди, деган саволига жавобан давлатимиз раҳбари қуйидаги- ларни айтди:

— Бу 500-600 кўпуровчи Қирғизистонга кириб келганда, уларни қуршовга ола бошлан- ганда, қирғизлар сафарбарлик эълон қилиб, қуролли кучлар- ни тўплаганда, бу иш билан жиддий шуғуллана бошланган- дан кейингина маълум бўлиб, бу гаплар юзага чиқиб қолди. Бу саволни сиз Қирғизистоннинг махсус хизматларига, жангари- лар турган Боткенга бирор мар-

та ҳам бормаган давлат ҳавф- сизлиги вазирига беринг. Сўранг, нима учун уларни бо- сиб олган қишлоқларда боқиш- ди, едиринди, ичиринди, қир- гиз қизларини хотинликка бе- ришди? Нега энди улар Қора- Арчадаги сўқмоқлар орқали бе- малол у ёқдан бу ёққа юрган- дилар, йўл кўрсатувчилари эса қирғизлар эдилар?

Ҳа, босқинчилар орасида ўзбеклар бор... Лекин яқинда маълум бўлдики, у ердагилар- нинг аксарияти ҳукумат кўши- ларига қўшилмаган Бирлашган тожик муҳолифати (БТМ) вакил- лари ёки БТМ раиси жаноб Ну- рий таъбирича, назорат қилин- майдиган жангарилар. Эҳтиёт- да ушлаб туриш учун у бугун уларни шундай деб номлашдан манфаатдор... Ҳозир у тинчлик жарчиси, у Ислоҳ уйғониш партияси сайловларда қатнаш- моқда, яна, ўзи ҳақида БТМ қуролли кучларининг раҳбари дейиш ноқулай. Унинг “заҳира- сидаги” барча одамлари қурол билан Гарм, Қоратегин, Тавил- дара ҳудудида юришибди, бу бизга яхши маълум. Агар жаноб Нурий уларни билмайман деб айтаётган бўлса, у ҳолда мен Афғонистон чегарасидан Қир- гизистон чегарасигача эмин-эр- кин юрган ўнлаб отряд кўмон- долларининг номини айтаман. У билиб олсинки, бизга бу ўйин- лар тушунарли. Қулоққа лағмон осининг кераги йўқ! Бундай ўйинларни у Раҳмонов билан ўйнасин, биз билан эмас. Агар Раҳмонов хоҳлаётган бўлса, Ну- рийга қулоқ солаберсин, зеро уларда анчадан буён ҳукумат билан муҳолифат ўртасида тин- члик жараёни олиб борилмоқ- да, биз эса бундай жараённинг мантикий хотимасига етишини истаймиз. Аммо бундай ўйин- лар кетаётган бир пайтда қурол- ли отрядлар суверен давлатга нисбатан босқинчиликни амал- га оширмоқдалар, чегараларни бузмоқдалар, уларни доимий равишда қурол билан таъмин- лаб турибдилар, қирғиз ҳудуди- да яраланганларни эса бамай- лихотир доvon орқали Тожики- стонга олиб кетмоқдалар...

Мухбирнинг Қирғизистон- нинг доvonни ёпиш ёки ёпмас- лик имкониятлари тўғрисидаги саволига И.Каримов қуйидаги-

ча жавоб берди:

— У ерда, баландтоғликда, босқинчилар ёқтириб қолган ўнлаб иссиқ булоқли жойлар бор. Қорамик деган бир жой мавжудки, у бир томондан қир- гизларга, бошқа томондан эса тожикларга тегишли, қирғиз- ларнинг ўшидан тожикларнинг Жирғатолигача ва у ёғи Хоро- га бўлган йўлда жойлашган. Агар улар Ўзбекистонга қарши курашмоқчи бўлган муҳолифат- чи бўлсалар, унда нега улар ўзбек чегарасидан анча узоқ бўлган Қорамикка уч марта ҳужум уюштирдилар? Шунинг учунки, бу Афғонистондан Хорог орқали Ўшга ўтадиган асосий наркотик ташиш йўлидир, Ўш эса Марказий Осиёдан Европа- га наркотик моддалар ташиш- нинг асосий чорраҳаси ҳисоб- ланади, А.Акаев фақат энди-гина у ерга 500 чегарачини қўйиб, бу участкани мустаҳкамлади. Хўш, жангариларнинг Ўзбеки- стонга қарши уришмоқчи бўлганликлари тўғрисидаги фарзнинг бунга нима алоқаси бор?

У ерда чегарачилар у ёқда турсин, ҳатто Тожикистонни Қирғизистондан ажратиб турув- чи бирон бир чегара устунни ҳам йўқ эди. Бу Доғистон доvon- лари эмаски, у жойлар денгиз сатҳидан 1,5 километргеина ба- ланд бўлса, бу ерда эса 3,5-4,5 км. баландлик, атрофни бутун- лай қалин қор босган: бомба ташла, ташлама — бирор нар- сани яқсон этиш мушкул, бом- балар қорга тушади, тамом... Жангарилар эса тинчгина у ёқдан-бу ёққа ўтаверадилар. Мен Қирғизистон президенти- га нега у ерга чегарачилар қўймайсиз? — деб бир неча марта айтган эдим. Балки улар- нинг Тожикистон билан бир- бирларига ишонч тўғрисидаги аҳдлашувлари бўлса керак, ё бўлмаса, шунчаки кучлари ет- маётгандир, буни қирғиз раҳ- бариятидан сўраш керак.

Бугун бизга шу нарсаси маъ- лумки, жангарилар Хўжа Очкан дарасида 50 ўринлик касалхо- на ташкил этганлар. Улар у ерда ўз ярадорларини тузатадилар, керак бўлса уларни Тожикистон ичкарасига, Хоит районида олиб ўтадилар. Қондиқўл деган жой бор, у ерда тожикларнинг шах-

та бошқармасига тегишли санаторий жойлашган. Қон- диқўл орқали Қирғизистон- даги босқинчи гуруҳлар қурол-яроғ, иссиқ кийим- бош билан таъминланади- лар, у ерга ярадорлар олиб чиқилади. Менга аниқки, биз бомба ҳужуми уюштиргани- мизда, ҳамма ярадорларни у ердан Хоит, Жирғатолга та- шиб ўтдилар. Уларга ким вертолёт берганини жаноб Нурий айтсин! Яраланган та- никли жангари мулло Аб- дуллони қаерга олиб кетди- лар, нима деб ўйлайсиз? Душанбега! Ўша ерда уни операция қилдилар. Мулло Абдулло ким ўзи, балки ўзбекдир? Йўқ, у ўнлаб бош- қаларга ўхшаган, БТМнинг дала кўмондонидир. Унда ни- мага у ўзбек муҳолифатидан, деган гап тарқатилади, сизлар ҳам уни ўйламасдан илиб оласизлар? Бу жаноб Нурий- га керак эди. Яқинда матбу- от анжуманини ўтказган А.Комилов (Ўзбекистон та- шқи ишлар вазири) бизда мавжуд маълумотларнинг фақат юздан бирини ошқо- ра этди. Биз бундан ҳам кўпроқ айтиб беришимиз мумкин, лекин бироз сабр қилганимиз маъқулроқ...

Чеченистон ва Доғистон чегараларида Россия амал- га ошираётган операциялар каби биз ҳам Тожикистон ҳудудидаги террористлар базаларига қарши айнан ана шундай операцияларни уюштиришга тўла ҳақлимиз. Ушбу фурсатдан фойдала- ниб, айтмоқчиманки: Ўзбеки- стон бу базаларга шундай зарба беришга тамоман ҳақлики, у ерда уни анчага- ча эслаб юришади, ҳатто ўз авлодларига ҳам етказиша- ди. Бундай босқинчилик ҳужумларни биз кечирмай- миз ва биз билан ўйнашга йўл қўймаймиз. Ўз ҳудуди- мизни халқаро меъёрлар до- ирасида бизда мавжуд бар- ча усуллар билан ҳимоя эта- миз, — деб баёнот берди Ўзбекистон Президенти И.Каримов.

“Жаҳон” АА.

ТИЛ — МИЛЛАТ КЎЗГУСИ

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳка- маси «Давлат тили ҳақида»ги Қонунни амал- га ошириш комиссияси билан Олий Мажлис фан, таълим, маданият ва спорт қўмитасининг «Давлат тили ҳақида»ги Қонунининг 10 йилли- гига бағишланган илмий-амалий конферен- цияси бўлиб ўтди. Уни Республика Бош вазири- нинг ўринбосари, мазкур комиссия раиси Х.Ка- роматов бошқарди.

Йиғилишда таъкидланганидек, «Давлат тили ҳақида»ги Қонуннинг қабул қилиниши мамла- катимиз ижтимоий-сиёсий ҳаётида катта воқеа бўлди. Қонун қабул қилингандан буён ўтган давр мобайнида мамлакатимиз истиқлолга эришди, Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси қабул қилиниб, унда ўзбек тили давлат тили сифатида расмийлаштирилди. Иқтисодий ва сиёсий ҳаётда улкан ўзгаришлар юз берди. Олий Мажлис «Давлат тили ҳақида»ги Қонун- нинг мустақиллигимиз шароитига мослаб янги таҳририни қабул қилди.

«Давлат тили ҳақида»ги Қонунни амалга

ошириш комиссияси томонидан турли вазир- лик, қўмита, идора, корхона, ҳокимликларда бу борадаги давлат дастури қандай бажарилаёт- ганлиги мунтазам ўрганилиб, комиссия маж- лисларида муҳокама қилинмоқда. Сўнгги икки йил ичида Энергетика ва электрлаштириш ва- зирлиги, Навоий вилояти, Меҳнат вазирлиги, Ўзбекистон Фанлар академияси, Халқ таъли- ми вазирлиги, Фан ва техника давлат қўмита- си, «Ўзбекистон ҳаво йўллари» миллий авиа- компаниясига «Давлат тили ҳақида»ги Қонун- нинг бажарилиши ўрганилиб, тегишли қарор- лар қабул қилинди.

Анжуманда шунингдек, давлат тили ва нутқ маданияти, мустақиллик даврининг топонимик сиёсати, қонунни бажаришдаги муаммо, ечим ва вазифалар, атамалар танлаш мезонлари каби мавзуларга ҳам эътибор қаратилди. Тил ҳақидаги қонунни ҳаётга тадбиқ этишда олиб борилаётган ишлар, айрим муаммолар атроф- лича таҳлил этилди.

(ЎЗА)

ҚАСАМЁД ҚАБУЛ ҚИЛИШ

Низомий номидаги ТДПУ 1-курс талабалари ҳаётида аънамага айланмоқда

Муқимий номидаги театр- га тўпланган 2 мингдан зиёд 1-курс талабаларига универ- ситет ҳақидаги тегишли маъ- лумотлар ҳикоя қилиб берил- ди. Масалан, қанча факультет, кафедралар сони, ўқитувчилар тарки- би, университет ютуқлари, тарихи...

Бир сўз билан айтганда, маъ- лумот олиш бу чинакам маъ- нодаги ижобий ҳодисадир. Университет ректори Баҳ- ром Қодиров энг юқори балл тўплаб, тест синовларидан ўтган ёшларга раъзий талаба- лик гувоҳномаси ва билим- лар қалитини топширди.

Университетнинг фахрий ўқитувчилари — М.Асқарова, С.Носирхўжаев, М.Давлет-

шинлар номи ҳурмат-эҳтиром билан тилга олинди. Уларнинг илм-маърифатни ривожланти- ришга қўшган камтарона хиз- матлари эътиборга лойиқдир.

Талабалик гувоҳномаси. Билимлар қалити. Уни- верситет. Қасамёд. Энг сўнгиси баридан ҳам муҳим. Бинобарин, қасамёд қабул қилиш — та- лаба деган номга ҳар жиҳат- дан муносиб бўлиш, бунга тайёр туриш.

1-курс талабаларининг ўша кунни қабул қилган қасамёда- ри замирида чексиз ҳақиқат бор. Бу Ватан тараққиётига тайёр турувчи баркамол шах- снинг ваъдасидир.

Мухбиримиз

An'ana

Saylov savodxonligi

САВОЛЛАРГА ЖАВОБЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзодларнинг сайловолди ташвиқоти қай тартибда ўтади?

Бу ҳақда «Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови тўғрисида»ги қонуннинг 28-моддасида шундай дейилган:

Сайловолди ташвиқоти Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзодлар Марказий сайлов комиссияси томонидан рўйхатга олинган кундан эътиборан бошланади.

Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзодларга, сиёсий партияларга Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси томонидан белгиланадиган тартибда оммавий ахборот воситаларидан фойдаланишда тенг ҳуқуқ берилади. Ўзбеки-

стон Республикаси Президентлигига номзодларга ўз сайловчилари билан ҳам йиғилишларда, ҳам сайловчилар учун қулай бўлган бошқа шаклда учрашувлар ўтказишда тенг ҳуқуқ берилади. Сайлов комиссиялари, туман ва шаҳарларнинг ҳокимликлари Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзодларга йиғилишлар ўтказиш учун жиҳозланган бинолар ажратадилар. Йиғилишлар ва учрашувлар ўтказиладиган вақт ва жой ҳақида сайловчиларга барвақт хабар қилинади.

Давлат органлари, жамоат бирлашмалари, корхона, муассаса, ташкилотларнинг раҳбарлари, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзодларга сайловчилар билан учрашувлар ўтказишни ташкил этишда, зарур маълумот ва ахборот материаллари олишда ёрдам кўрсатишлари шарт.

Ўзбекистон Республикаси

Президентлигига номзодларга ўзининг келгуси фаолият дастури билан чиқиш ҳуқуқи берилади. Номзодларнинг дастурлари республиканинг суверенитети, яхлитлиги ва ҳавфсизлигига қарши қаратилган бўлмаслиги, халқнинг соғлиги ва маънавиятига тажовуз қилмаслиги, унда уруш, миллий адоват, ирқий ва диний хусумат тарғиботи, конституциявий тузумни зўрлик билан ўзгартиришга, фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқлари ва эркинликларини камситувчи хатти-ҳаракатларга даъват бўлмаслиги керак.

Ташвиқотнинг сайловчиларга бепул ёки имтиёзли шартларда товарлар бериш, хизматлар кўрсатиш (ахборот хизматлари бундан мустасно), шунингдек, пул маблағлари тўлаш билан қўшиқ олиб борилиши таъқиқланади.

Сайлов куни ташвиқот юритишга йўл қўйилмайди.

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти сайловининг молиявий таъминоти қандай бўлади?

«Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови тўғрисида»ги Қонуннинг 6-моддасига кўра:

Ўзбекистон Республикаси Президенти сайловига тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш билан боғлиқ харажатлар Ўзбекистон Республикасининг давлат маблағлари ҳисобидан амалга оширилади. Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзодларни бошқа маблағлар ҳисобидан молиявий таъминлаш ва ўзга тарзда моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш таъқиқланади.

Ўзбекистон Республикасининг сиёсий партиялари, жамоат бирлашмалари, корхоналари, муассасалари, ташкилотлари ва фуқаролари ўз маблағларини сайлов ўтказиш учун ихтиёрий равишда беришлари мумкин. Бу маблағларни Марказий сайлов комиссияси сайлов кампанияси вақтида фойдаланиш учун қабул қилиб олади.

3. Олий Мажлис депутатлигига номзодлар ишончли вакилларининг иши нимадан иборат?

«Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида»ги Қонуннинг 26-моддасида жумладан шундай дейилган:

— Олий Мажлис депутатлигига номзод 5 нафарга қадар ишончли вакилга эга бўлиши мумкин. Ишончли вакиллар номзод депутат этиб сайланиши учун ташвиқот юритадилар, давлат органлари ва жамоат бирлашмаларининг органлари, сайловчилар билан ўзаро муносабатларда, шунингдек, сайлов комиссияларида номзоднинг манфаатларини ҳимоя қиладилар.

Депутатликка номзод рўйхатга олингандан кейин ўз ишончли вакилларини ўзи белгилайди ва бу ҳақда округ сайлов комиссиясига маълум қилади. Сайлов комиссияси ишончли вакилларни рўйхатга олиб, уларга гувоҳнома беради.

Олий Мажлис депутатлигига номзод округ сайлов комиссиясига маълум қилган ҳолда сайловга қадар ўз ишончли вакилини истаган вақтида ваколатидан маҳрум қилиши ва уни бошқаси билан алмаштириши мумкин. Ишончли вакил истаган вақтида ўз ваколатларини зиммасидан соқит қилишга ҳақли. Ишончли вакил сайлов комиссиясининг аъзоси бўлиши мумкин эмас.

4. Фуқароларни сайловчилар рўйхатлари билан таништириш қандай амалга оширилади?

«Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар кенгашларига сайлов тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 30-моддасига биноан:

— Сайловчиларнинг рўйхатлари сайловга 15 кун қолганида, санаторийлар ва дам олиш уйларида, касалхоналар ва бошқа стационар даволаш муассасаларида, олис ва бориш қийин бўлган жойларда тузилган сайлов участкаларида эса — сайловга 7 кун қолганида ҳамма танишиши учун тақдим қилинади. Участка сайлов комиссияси рўйхат билан танишиш жойи ва вақти тўғрисида сайловчиларни хабардор этади.

Фуқароларга участка сайлов комиссияси биносида сайловчилар рўйхати билан танишиш имконияти таъминланади.

Хорижий тилларни билишнинг аҳамияти нақадар катта эканлиги барчага маълум, албатта. Шу боисдан Қорақалпоғистон Республикаси ҳукумати томонидан Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзодларнинг таъминоти қандай бўлади?

Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзодларнинг таъминоти қандай бўлади?

Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзодларнинг таъминоти қандай бўлади?

Гойиб ЁҚУБОВ,
ўз муҳбиримиз

ФИКРЛАШГА
УНДАГАН УЧРАШУВ

орасига фидойилик ғоясини олиб киришга қаратмоқдалар. Чунончи, улар Сурхондарё вилоятида гиёҳвандлик, Фарғонада ишсизлик муаммоларига бағишлаб ўтказган йиғилишлари билан кўплаб ёшлар эътиборига тўлиқганини таъкидлаб ўтишимиз жоиз.

Яқинда Тошкент шаҳар Юнусов тумани

ва Тошкент вилояти Қибрай тумани айрим мактабларида ФМДП ёш қанотининг «Эъзоз» ва «Ёш экологлар» ҳаракати тақдими бўлиб ўтди. Мактаб ва лицейларда фаолият кўрсатадиган ҳаракатларнинг мақсади, қарашлари нималардан иборат? Бу ҳусусда ФМДП ёшлар қаноти лидери Зафаржон Содикжонов баътафсил гапириб, «Эъзоз» (ўқувчиларнинг 8-14 ёш оралиғидаги қисми) ва «Ёш экологлар» (15-17 ёш оралиғидаги қисми) камраб

олинади) ҳаракатлари моҳияти, ҳаракатга аъзо бўладиган ёшларнинг тантанали қасамёди, атрибутлари (кўкрак нишони, галстуги, байроғи, шиори), бурчлари, ҳуқуқ ва фаолиятларига батафсил тўхталди. Шунингдек, у ҳаракат аъзоларини рағбатлантириш, жамоат бирлашмалари билан муносабат ўрнатиш масала-

лари тўғрисида ҳам сўзлади. Шундан сўнг Ўзбекистон Республикаси ХТВ бошқарма бошлиғи Жамолiddин Фозилов Президентимиз Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги мухбирининг саволларига жавобларидан келиб чиқадиган вазифалар, Юртбошимизнинг болаларни тарбиявий тадбирлар билан банд қиладиган турли ташкилот ва тадбирлар тузиш ҳақидаги кўрсатмалари, ҳусусан, бу борадаги юмушларни

жонлантириш учун ишланган услубий тавсиялар, мактабларда фаолият кўрсатаётган клублар, ҳаракат, бўғинлар тўғрисида гапирди. Қувонарлиси, эндиликда ўғил-қизлар туманларнинг бир ёки иккита жойида ташкил этилган мактабдан ташқари муассасалари тўғрисида қатнамайдилар. Тўғрироғи, илгаригидек болаларни тўғрақларда кутишмайди, балки тўғрақ раҳбарлари махсус жадвал асосида илм масканларида фаолият кўрсатадилар. Барчага тенг имконият яратилади.

Учрашув жараёни бизда ҳам баъзи бир мулоҳазаларни уйғотди. Масалан, у ерда «Болаларнинг шеър ёдлашига қаршиман», «Биз эркин фикрловчи шахсларни тарбиялашимиз керак» деган фикрлар ҳам айtilди. Чунончи, унга қарши фикр ҳам бор: шеър ёдлаш — дарс, хотирани мустаҳкамлайдиган усул. Зеро, шеърда фикр бор. Қолаверса, мустақил фикрлаш ҳам хотира билан боғлиқ.

Қурбонбой МАТҚУРБОНОВ.

Пойтахтнинг Собир Раҳимов туманидаги 28-болалар боғчасида Давлат тили — ўзбек тилини ўрганишга алоҳида аҳамият берилаётган. Кичкинтойлар гулшанида «Тилга эътибор — элга эътибор» мавзусида байрам эрталиги ўтказилди. Мусиқа раҳбарлари Азиза Фозилова ва Шаҳноза Бадаловалар бошчилигида тайёрлов гуруҳининг жажжи кичкинтойлари ўзбек тили, Ватан, Ўзбекистонни улуғловчи кўплаб шеърлар, «Ватанжоним ватаним», «Ўзбекистон», «Менинг юртим — Ўзбекистон» каби қўшиқлар, хоразмча, тожикча, туркманча, арабча рақсларни ўрганишиб, эрталикда ижро этдилар.

Суратларда: болалар боғчаси тайёрлов гуруҳи гулбандлари тажрибали тарбиячи Нодира Каримова раҳбарлигида «Она тилим — ўзбек тилим» қўшиғини куйлашмоқда.

Болалар Нилуфар Сотиболдиева бошчилигида инглиз тилида шеър айтишаётган.

Равиль АЛЬБЕКОВ олган суратлар

Низомиддин Маҳмудов 1951 йили Фарғона вилояти-нинг Бувайда туманида туғилган. 1974 йили ТошДУнинг ўзбек филологияси факультетини тугатган. Филология фанлари доктори, профессор. «Ўзбек тилининг назарий грамматикаси», «Ўзимиз ва сўзимиз», «Маърифат манзиллари», «Сўз эстетикаси» каби миллий тафаккурни ривожлантирувчи, жумлаган, тилшуносликка оид бир қанча китоблар муаллифи.

— **Тилимизга давлат тили мақоми берилганига ўн йил тўлди. Бу катта мугдат. Мақсад нима эдию қай даражада натижаларга эришилди?**

— Ҳар қандай қонун, табиийки, жамиятда юзага келган эҳтиёж ва зарурият туфайли туғилади. Миллий ўзликни англаш ва уни кенг намоёниш этишга бўлган бениҳоя кучли интилиш, энг аввало, она тили ва миллий адабиётни айрича муҳаббат билан ардоқлаш, асраб-авайлаш шаклида бўй кўрсатади. Миллий уйғонини деган жуда мураккаб ва муҳташам жараённинг ибтидоси миллат тушунчасининг асосини ташкил этадиган она тилига эҳтиром, унинг муҳофазаси учун қайғуриш, мунтазам ривож учун чин маънодаги масъуллиқ этиши бор ҳақиқатдир.

Маълумки, ўзбек тили туркий тилларнинг энг йирикларидан бири сифатида ер юзидаги қадимги тиллардан ҳисобланади. Унинг бениҳоя бой, рангин ва гузал ёзма анъаналари бир неча юз йилликлар билан ўлча-нади. Бу тилнинг ёзма адабий тил сифатидаги асослари сўз мулкнинг султонни, улкан мутафаккир Алишер Навоий томонидан XV асрда яратилган. Айни шу тилда битилган беҳисоб бадий ва ақлий тафаккур дурдоналари бугун жаҳон маданияти ва фани ҳазина-сини беэзаб турганлиги ҳеч кимга сир эмас. Аммо, таассуф билан айтиш лозимки, ана шундай қадимий анъаналарга соҳиб бўлган беназир бой тил сўнгги тарихда, яъни XIX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб, айниқса, XX асрнинг 20-йилларидан буёғига, то 80-йилларнинг охирига қадар, Ўзбекистон ўзининг мустақиллигини эълон қилгунча бўлган даврда рус тилининг қаттиқ таъсири остида қолди. Натижада тилимизни «русча-интернационал сўзлар» босиб кетди, тилимиз табиятига зид синтактик қурилма ва иборалар юзага келди, сунъий ясалмалар пайдо бўлди. Қадим ўзбек тили бадий адабиёт тили сифатида Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат, Абдулла Қаҳҳор, Гафур Ғулом, Мақсуд Шайхзода, Ҳамид Олимжон, Саид Аҳмад, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов,

Ўткир Ҳошимов каби кўплаб нодир сўз даргалари асарлари тимсолида имкон қадар ривож топиб келган бўлса-да, кундалиқ ҳаётда у деярли уй-рўзгор тилига айланиб қолган эди. «Совет даври» дейилмиш яқин тарихда ўзбек тилининг қонуний ҳуқуқлари поймол этилди, у ҳар жиҳатдан камситилди, ўзбек тили ва ўзбек халқининг ягона Ватани бўлмиш Ўзбекистонда расмий ишлар ўзбек тилида эмас, балки рус тилида олиб борилди. Шاپалоқдек қорғоз ҳам уша тилда бўлмаса, қилча қувватга эга бўлмади. Булар, албатта, ялпи совет империячилик гоёсининг бир йўналиши бўлган «қип-қизил» тил сиёсатининг мақсади билан боғлиқ натижалардир.

80-йилларнинг охирига келиб, советлар салтанатининг парчаланиши арафасида мил-

рида янги таҳрирдаги «Давлат тили ҳақида»ги Қонунни қабул қилди. Бу Қонунда мустақил мамлакатимизда ўзбек тилини ривожлантириш, бошқа тилларнинг тараққиёти учун ғамхўрлик ва умуман, давлат тил сиёсатининг асосий йўналишлари аниқ белгилаб берилган.

«Давлат тили тўғрисида»ги Қонунни ҳаётга татбиқ этиш бўйича мамлакатимизда ўтган давр ичида кўп иш қилинди. Республика тил комиссияси бу борадаги ишларнинг боришини доимий назорат қилиб турибди. Республика Атама қўмитаси тилимиздаги атамаларни илмий асосда, кенг жамоатчилик фикри-

Mehmonxona

ни инобатга олган ҳолда тартибга солиш учун мунтазам иш олиб бормоқда. Давлат тилида иш юритишга жадал ва тўла ўтишга кўмак берадиган турли амалий қўлланмалар, рисоалар, лугатлар тайёрланиб, кўп минг нусхаларда нашр этилди. Айтиш мумкин-

да кўрсатиб берадиган рисоалар яратиш мақсадга мувофиқ. Ўзбек тилининг мамлакатимиздаги ва хориждаги тарғиби учун хизмат қиладиган, уни ўрганишга турли миллат вакилларида рағбат уйғотадиган китобчалар, турли расмий буклетлар нашр этиш ҳам фойдалидир. Бошланғич синф ўқувчиларининг сўз маънолари билан яқиндан танишишлари учун ёрдам берадиган ихчам изоҳли лугатлар тузишнинг ҳам вақти етган. Бутун сўз бойлигимизни намоён этадиган катта изоҳли лугатни тузишни ҳам жадаллаштириш тилшуносларнинг долзарб вазифаларидандир.

— **Бугун мактабга ўзбек тилининг ўргатилишидан кўнглингиз тўладими?**

— «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»ни бажариш доирасида она тилини ўқитиш ҳам тубдан ислоҳ қилинди, она тили таълими жиддий янгиланди. Бугунги мустақиллик шароитимиз, минг йиллик миллий анъаналаримиз ва замонавий тараққиёт талабларидан келиб чиққан ҳолда, айни пайтда дунёнинг илғор мам-

ва таҳлил эта билиш малакасига эга бўлиши керак. Миллий ва умуминсоний қадриятлар моҳияти ва уларнинг уйғунлигини тегна тушуниши билан кенг дунёқарабини намоён қила олиши мақсадга мувофиқ. Равон ва ифодали нутқ эса ўзбек тили ўқитувчиси сиймосининг бош белгиси эканлиги эски ҳақиқат. У ўзининг мафтуни этувчи нутқи, мунтазам маданияти, тукис қиёфаси билан ўқувчиларига ибрат андозаси бўлмоғи шарт. Таълимда кўргазмали қуролга фавқулодда муҳим аҳамият берилади, ўқитувчи эса асосий тирик «кўргазмали қурол»дир...

— **Тилга қизиқишингизга ким ёки нима сабаб бўлган?**

— Болалигимда китоб ўқишни яхши кўрардим. Дадим, раҳматли мулло Мамадали Маҳмуд ўғли, бениҳоя маърифатли киши эдилар. У киши менинг китоб ўқишимдан жуда ҳузурланар, китобдаги айрим сўзларнинг маъноларини менга завқ билан изоҳлаб берар, менинг ҳам ўзимча изоҳлашларимни ҳафсала билан рағбатлантирар эдилар. Бувайда туманидаги мактаб-интернатда ўқувчилар қалбини сўзона сўзи сеҳри билан забт этган катта бадий дид ва маҳорат соҳиби Мухторжон ака Қосимов деган ўқитувчимиз буларди. У кишининг ҳар бир дарси, тил дарси ҳам, адабиёт дарси ҳам ўзига хос бир спектаклдай ўтарди. Бу муҳтарам устозимизнинг дарсларини интиқиб кутардик. Тилга бўлган интилишимнинг шаклланиши, барқарорлашувида ана шу азиз ўқитувчимизнинг заҳматкаш меҳнатларини, миннатсиз пандларини миннатдор шоғирд сифатида ҳамisha эслайман. Ҳозирги кунда Мухторжон ака Бувайда туманидаги Қўнғирот қишлоғида нафақада бўлса-да, сўз оламининг сирларини ўрганишдан чарчамайди. Университетда мени тилдай мураккаб ва муқаддас олам тадқиқига йўлаган муҳтарам устозим, профессор Миразиз ака Миртожиевни катта ҳурмат билан тилга олишни ҳам бурчим деб биламан. Бу устозларимни бугунги байрам билан астойдил табриклашдан бахтиёрман.

Жон ва танимиз бўлган мустақил Ўзбекистонимиз фуқароларининг барчасини борлигимиз ва бирлигимиз рамзи бўлмиш «Давлат тили ҳақида»ги муборак Қонуннинг ўн йиллиги билан табриклайман.

Суҳбатдош:
Хусан НИШОНОВ

БОРЛИГИМИЗ ВА БИРЛИГИМИЗ РАМЗИ

лий уйғонини бошланди. Бу деярли барча соҳаларда, энг аввало, тил билан боғлиқ муаммоларга муносабатда кўринди. Ана шу пайтда ўзбек тилининг ўз Ватанида қонуний ҳуқуқларини тиклашдай улуг мақсад билан ўзбек тилига давлат мақомини бериш ҳақидаги масала чуқур анланган эҳтиёж сифатида кун тартибига чиқди. Шу тариқа бундан ўн йил бурун, 1989 йилнинг 21 октябрида мамлакатимизда «Давлат тили ҳақида»ги Қонун қабул қилинди. Бу Қонун тилимиз ва халқимиз ҳаётида фавқулодда муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Таъкидлаш керакки, мазкур қонун ҳали совет империяси бор пайтда, мустақиллигимиздан олдин қабул қилинган эди. Шунинг учун ҳам унда истиқлол талабларига, янги, мустақил давлат шaroитларига мос келмайдиган қоидалар, жиддий таҳрирлаб ўринлар мавжуд эди. (Масалан, миллатлараро муомала тили рус тили эканлиги ҳақидаги қоида, ҳарбий қисмлардаги тил тўғрисидаги изоҳ ва шу қабилар). Ана шу нотаомликларни бартараф этиш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг Олий Мажлиси 1995 йилнинг 21 декаб-

ки, Қонунда кўзда тутилган асосий мақсад — ўзбек тилининг қонуний ҳуқуқларини тиклашдай улуг мақсадга эришилди. Ўзбек тили эркин ривож йўлига ва ҳеч бир истисносиз ҳаётимизнинг барча соҳаларида расмий қўлланишга кирди. Тўғри, давлат тилида иш юритиш, уни ўрганиш ва бошқа айрим масалаларда баъзи сусткашликлар йўқ эмас. Уларни жадал бартараф этиш учун озод юртимизнинг ҳар бир фуқароси масъул эканлигини ёдда тутмоқ лозим. Зотан, муҳтарам Президентимиз ўқтирганларидай, «Ўз давлат тилини билиш, уни ўрганиш юксак маънавият, Ватани ва халқига садоқат белгиси»дир.

— **Яна нималар қилиниши керак, деб ўйлайсиз?**

— Албатта, қилиниши лозим бўлган ишлар анча-мунча бор. Уларнинг баъзиларини қуйидагича умумлаштириш мумкин. Шахснинг нутқий маданияти жамият умумий маданиятининг ўзига хос бир узвий нуқтасидир. Шундай экан, ўзбек нутқи маданияти масалаларини янада чуқурроқ ўрганиш, ёш авлод нутқи маданиятини ўстириш борасида методик ишларни кучайтириш, тилимизнинг беқиёс ифода имконларини оммабоп тил-

лакатларидаги тил таълимини ташкил этиш тажрибаларига суяниб, тамомила янгиланган она тили таълими механизмлари ишлаб чиқилди. Ўзбек тили ўқитиш бўйича давлат стандартлари, янги дастурлар, дарсликлар яратилдики, бу муҳим ҳужжатларнинг бош мақсади ёш авлодни миллий ўзлигини тугал англаган, мустақил ижодий фикрлайдиган, ўз фикрларини она тилида равон, лўнда ва гузал шаклларда ифодалай оладиган баркамол шахслар қилиб тарбиялашдан иборат. Энди тил дарслари фақат грамматик қоидаларни қуруқ ёдлатиш тарзида эмас, балки тирик нутқий қолиплардан грамматик қоидаларнинг моҳиятини идрок этишга бориш тарзида ташкил этилмоқда. Асосий эътибор болада ижодий нутқ малакаларини шакллантиришга қаратилмоқда. Бундай тамойилнинг жиддий самара бериши дунё тажрибаларида синовдан ўтган.

— **Ўзбек тили ўқитувчиси қандай бўлиши керак?**

— Ўзбек тили ўқитувчиси, энг аввало, маънавий-маърифий жиҳатдан комил бўлиши лозим. Фақат ўзбек тили ва адабиётининг чуқур билиб қолмасдан, тарих ва замон муаммоларини мустақил талқин

Давлат тили мақоми берилгач, ижтимоий ҳаётнинг давлат бошқаруви ва ҳокимият, жамият ва давлат қурилишида ўзбек тилининг роли кескин ошди. Пленумлар, сессия ва кенгашлар, мажлислар ва йиғилишлар асосан ўзбек тилида олиб бориляпти. Ўзбек тили ишчи тиллардан бири сифатида халқаро музокаралар ва конференцияларда ҳам қўлланилмоқда.

Тарихий қонун қабул қилинганидан кейинги ўтган 10 йил ичида республикаимиз ижтимоий-сиёсий ҳаётида улкан ўзгаришлар бўй берди. Одамларда миллий онг, мустақиллик туйғуси анча ошди. Она тилимизга эътибор кучайди. Албатта, буларнинг барчаси давр тақозосидир.

«Давлат тили ҳақида»ги Қонуннинг янги таҳриридаги 4-моддасида кўрсатиб ўтилганидек, ўзбек тилини ўрганиш бўйича ўқув курсларининг бепул ташкил қилиниши, давлат тилини ўрганиш учун барча фуқароларга шарт-шароитлар яратиб берилиши ҳам бу соҳага қанчалик аҳамият берилаётганлигидан далолат бериб турибди. Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида Атамашунослик қўмитасининг тузилиши халқимиз учун тушунарсиз бўлган, сунъий атамалар қўлланилишидаги ҳар хилликларни, чалкашликларни тартибга солиш учун муҳим омил бўлмоқда. Мазкур қўмита томонидан турли соҳаларга оид атамалар ишлаб чиқилиб, улар кенг муҳокама қилингач, босмадан чиқарилиб, тарқатилмоқда.

«Давлат тили ҳақида»ги Қонунни бажариш борасидаги ишлар ўз самарасини бермоқда. Аммо бу борада амалга оширилиши лозим бўлган вазифалар ҳали талайгина ва булар вақт ҳамда мутахассис олимлардан бирмунча жиддий ишлашни талаб қилади.

Ҳали ҳам матбуотда сўзларнинг нотўғри қўлланиши, жой номлари, пештахта, лавҳалар, афиша, эълонларнинг хато ёзилиши кўнгилга хижиллик солади. Ҳали-ҳануз институтни гоҳ «олийгоҳ», гоҳ «билимгоҳ», гоҳида «дорилмуаллим» деб ёзсак, кейин оддийгина «елим» дейиш ўрнига унга «ёпиштиригич» (?) деб ёзиб қўйсак,

Istiqlo'l va til

ТАРАҚҚИЁТ АЛИФБОСИ

эфирни нашъадор қилиб «ҳаво мавжлари» десак, радиони «овознинг» десак, тилимизда ғализлик кўпайгандан кўпаяверади.

Бу каби чалкашликларга чек қўйиш учун ўзбек тилининг сўз бойлиги ичидан адекват илмий атама ва тушунчаларни доимий излаш лозим. Ўзбекистон Республикаси «Давлат тили ҳақида»ги Қонунининг 7-моддасида кўрсатилишича, ўзбек тилига киритилаётган янги атамалар, аввало, илмий исботланган бўлиши, иккинчидан, жамоатчилик томонидан кенг муҳокама қилиниши, кейин эса Олий Мажлисининг тегишли қўмитаси розилиги билан ўзбек тилига жорий этилиши керак.

Тилда зўрма-зўракилик кетмайди. У ҳар бир соҳада табиий ҳолда ўз аксини топиши лозим. 1994 йил Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қарор қабул қилиб, ўзбек адабий тили лотин алифбосидаги ёзув шаклига ўтди. Бунинг бир қатор қўлайликлари бор: 1. Лотин алифбосидаги ёзув шакли билан ўзбек (туркий) тилининг нутқ товушлари табиатини ифодалаш осонлиги. 2. Жаҳон тилларининг кўпчилиги ушбу шаклдаги ёзувдан фойдаланади. Ўзбек тили учун ҳам бу шаклни қабул қилиш унинг ёзув жиҳатларини ўзга тилларга яқинлаштиради. 3. Жаҳон халқлари интеграцияси чуқурлашиб бораётган бир вақтда тилларнинг ўзаро ўрганилиши муҳим аҳамият касб этади. Шу билан бирга жаҳон халқлари томонидан ўзбек тилини ўрганиш осонлашади ва бу тил соҳибларининг ўзга тилларни ўрганиши ҳам тезлашади. Техника тараққиёти муайян тилнинг расмийлашувини тақозо этмоқда. Бу жараён ўзбек тилининг ҳам ўзига хос лексикаси ва ёзув шаклини ҳам қабул қилишни тақозо этди. Ушбу омил ва сабоқлар лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосига ўтиш учун замин бўлади...

Беш йилдирки, мактаб ўқувчилари янги алифбомизга асосланган ўқув дастурлари асосида ўқишмоқда. Республикаимиздаги ташкилот, муассаса, давлат идораларининг муҳр, штамп, иш қоғозлари лотин ёзувига асосланган янги ўзбек алифбосида тайёрланмоқда. Бу яхши. Аммо ҳар тўқисда бир айб деганларидек, жой, кўча номлари, дўкон, дорихоналар пештоқларидаги ёзувларда учраётган кўпайиб кетган хатоликларга тегди. Дорихона - Dorihona, махсус - mahsus, ҳамкор - хамког, Беруний - Berunii деб ёзилмоқда. Бундай мисолларни кўпайиб кеттириш мумкин. Баъзида илгари қабул қилинган G, Z каби ҳарфларни ҳам учратиб қоламиз.

Она тилимизнинг равнақи, унинг жозибadorлигини янада ошириш ҳар биримизнинг саъй-ҳаракатимизга боғлиқ. Шундай экан, тилимизни асраб-авайлаб, эъзозлайлик.

Марҳамат ҲОДИЕВА,
ўқитувчи

ДАСТЛАБКИ ҚАДАМ

Октябрнинг ўн саккизинчисида Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигида олий таълим муассасалари раҳбарлари малакасини ошириш курслари ўз фаолиятини бошлади. «Қадрлар тайёрлаш миллий дастури» талабларидан келиб чиққан ҳолда янги замонавий педагогик технологияларни амалиётга жорий қилиш, рейтинг тизимини такомиллаштириш, хуллас, юксак савияли мутахассислар тайёрлаш учун уларга таълим берувчи профессор-ўқитувчилар малакасини оширишни кўзда тутган курслар бир ҳафта давом этади.

Олий ўқув юртлари декан, ректор, профессор-ўқитувчилари фаолият кўрсатаётган фонд менежерлари, халқаро экспертлар билан ҳамкорликда ўтказилган суҳбатлар, аттестация даврида ҳосил бўлган саволлар, мавжуд муаммоларни муҳокама қилиб, ўзаро тажриба, фикр алмашадилар.

Ушбу семинарда ўқитиш технологияси, рейтинг тизимини, ўқув матни, дарсликларни такомиллаштириш, таълим стандарти, дастурларни амалиётга жорий этиш, ўқитувчилар малакасини ошириш, қайта тайёрлаш каби масалаларга асосий эътибор қаратилмоқда.

Олий ва ўрта махсус таълим вазири Саидахрор Фуломов семинарни очиб, маъруза қилди. Маърузада юқоридаги масалалар билан бирга тизимда маркетинг хизматларини такомиллаштириш ҳақида фикр юритилди.

Семинарда Россия таълим вазирлиги бошқарма бошлиғи, профессор В.Зуев иштирок этмоқда. Бошқа раҳбар ходимлар учун ҳам мўлжалланган хайрли ишга ушбу семинар билан дастлабки қадам қўйилди, дейиш мумкин.

МУХБИРИМИЗ

Obuna — 2000

БИРГА БЎЛАЙЛИК, АЗИЗЛАР!

Қўлингиздаги газетамиз сонини тилимиз байрамига бағишладик. У газетамиз икки сонининг (ҳажми жиҳатидан) бирикувидан иборат. Бироқ 2000 йилдан бошлаб ҳар шанбада газетангизни ана шу ҳажмда ўқий бошлайсиз.

Ўтган сонларимизда газетани янада қизиқарли ва сизга зарур бўлган ахборотлар билан бойиб чиқиши юзасидан таклиф-мулоҳазаларингизни сўраган эдик. Раҳмат, фикрлар кела бошлади. Сизнинг эҳтиёжингиз бизнинг ҳам эҳтиёжимиздир, сизнинг фикрингиз биз учун йўналишдир.

Обунанинг қизғин бошланганлиги ҳақида ҳам маълумотлар ола бошладик. Мисол тариқасида Андижон вилоятида ўтган ҳафтада анчагина муштарийларимиз газетамизга обуна бўлишибди. Қувонарли жиҳати шундаки, Андижон вилояти ҳокимлиги таълим муассасаларининг таълим-тарбияга оид наشرларга обунаси учун ўн олти миллион сўм пул ажратибди. Бу ҳокимликнинг таълимимиздаги ислохотлар моҳиятини тушуниб етганлигидан далолатдир. Маърифатпарвар ҳокимларимиз нақадар кўпайса, келажак авлоднинг билимли, маърифатли бўлиши, баркамол авлоднинг тарбия топиши шунчалик тезлашади.

«Ma'rifat» сиз билан!

Бирга бўлайлик, азизлар!

«ОНА ТИЛИМ» ТОПҚИРЛИК МАШҚИ ВА МУАММОНОМАСИ

Азиз газетхон! Куйида таърифланган сўзларни топиб шаклда бекитилган хонадан соат миля йўналишида рақам атрофига ёзиб машқни ҳал этинг.

1. Тошкент шаҳри ва вилояти аҳолиси шеваларидан таркиб топган ўзбек тили лаҳжаси. 2. Иш-ҳаракат хусусиятларини англатувчи сўз туркуми. 3. Товуш тури. 4. Хис-ҳаяжонни ифодаловчи гап. 5. Ўз номи билан аталувчи араб ёзувининг турли шаклларида ифодаланиб машҳур бўлган, туркий тил учун мослаштирилган хат ихтироси, мумтоз шоир, олим, темирйозда ҳукмдор. 6. Чиройли ва аниқ нусха кўчирувчи. 7. Бирор соҳага хос муайян тушунчанинг аниқ ифодаси бўлган сўз. 8. Нутқда маънога қараб овознинг ўзгариши. 9. Сўз туркуми. 10. Мустақил сўзга қўшимча маъно беришда хизмат қиладиган ёрдамчи сўз. 11. Тилнинг бир неча шева-

ларини ўз ичига олган умумий хусусиятлари жиҳатидан маҳаллий гуруҳи. 12. Маълум нарсанинг белгисини билдирувчи сўз туркуми. 13. Янги алифбода жорий этилаётган ёзув. 14. Милoddan аввалги биринчи минг йилликда юзага келиб, қадимги сом асосидаги ёзув номи. 15. Сўз билан ифодаланган тушунча. 16. Тиниш белгиси. 17. Талаффузда сўзнинг энг содда ифодаси. 18. Сўгд ёзуви асосида ва сурёний ёзувининг таъсири асосида VIII-X асрларда илк ёдгорликлар мавжуд бўлган ёзув.

Муаммонома

Аввал куйидаги сўзларни топиб «очкич»ни ҳал этинг.

1. Алишер Навоий ҳикматида:

Кўнгил дуржи ичра 22, 3, 14,

2, 4 — сўздурур,

Башар гулшанида самар — сўздурур.

2. Ўз нодир асарлари билан

адабий тилимиз ривожига муҳим ҳисса қўшган атоқли, устоз адиб — 11, 8, 13, 1, 4, 1, 17.

3. Юсуф Хос Ҳожиб ҳикматида:

Ақлинг кўрки — тил,

Тилинг кўрки — 19, 23, 21.

4. Маҳаллий тил — 20, 16, 12, 2.

5. Гапнинг бош бўлақларидан бири — 9, 16, 19, 1, 5.

6. Сўз бўлаги — 15, 23, 18, 1, 10.

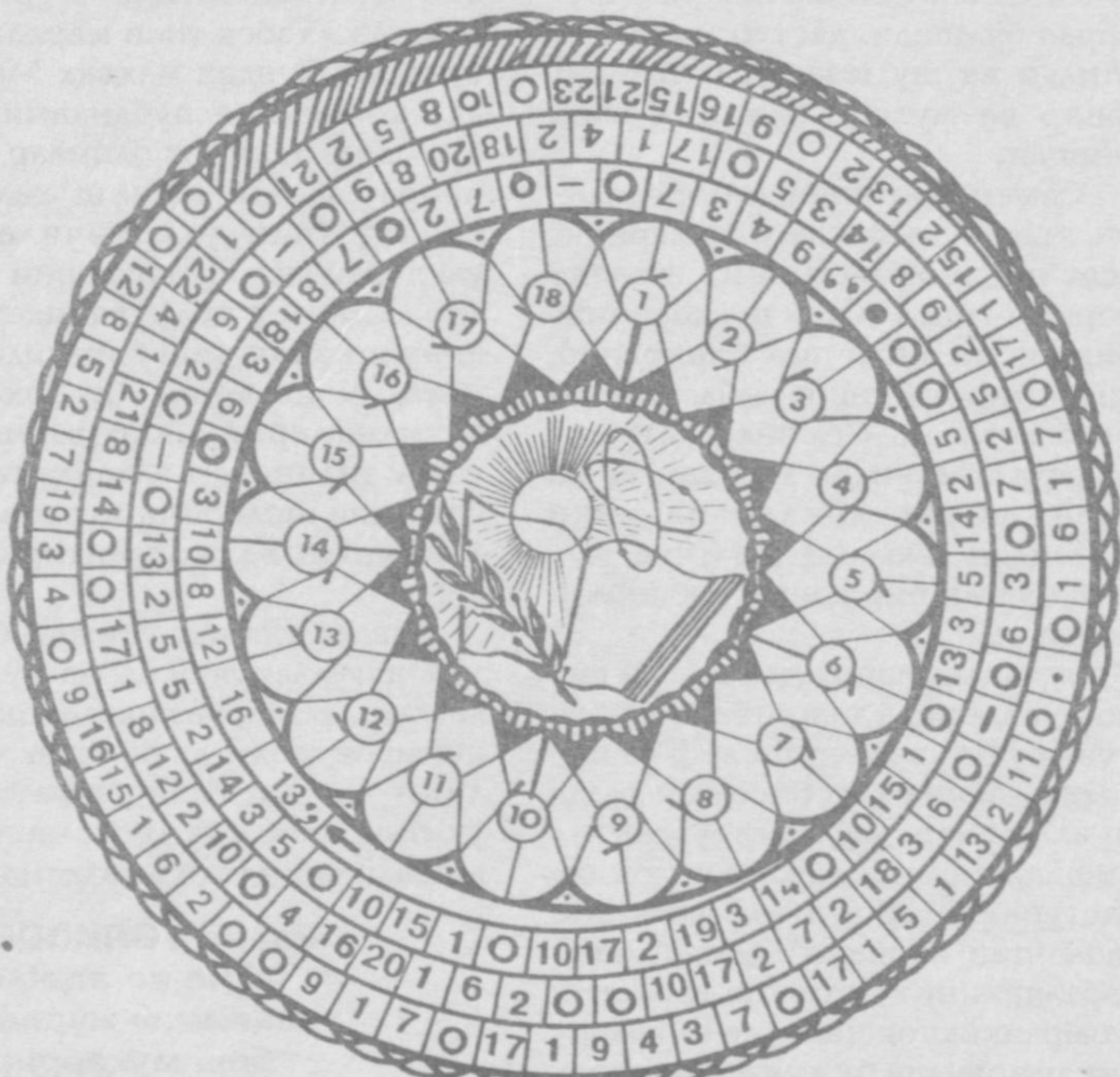
7. Тилдаги барча сўзлар мажмуи — 6, 3, 18, 2, 7.

Энди шакл атрофидаги рақамларнинг очкич сўзларидаги мос ҳарфлар билан алмаштириб, муаммонимани ечинг.

Улардан йўналиш бўйича ўқиш билан тилшунослик фанимизга оид нодир асарлар ва уларнинг муаллифлари аён бўлади.

Фозилжон

ОРИПОВ тузди

Дунёдаги ҳар бир миллат қалби унинг тили орқалигина равшан англанади. Шу боис кишилар азал-азалдан бир-бирининг тилини ўрганишга интилиб келишган. Эртага Ўзбекистон Республикасининг «Давлат тили ҳақида»ги Қонуни қабул қилинганлигининг 10 йиллигига бағишлаб Навоий вилоятида Халқ таълими вазирлиги ва вилоят ҳокимлиги томонидан ўтказиладиган республика илмий-амалий семинарида ҳам айнан шу масала асосийдир. Ўзбек тили ва умуминсоний қадриятлар, деб номланган ушбу анжуманда мамлакатимиз ҳудудидаги барча миллат ва элатларнинг тили, урф-одати, анъаналарини ҳурмат қилиш баробарида, таълим бошқа тилларда олиб бориладиган мактабларда ўзбек тилини ўрганиш билан боғлиқ ютуқлар, муаммолар, вазифалар муҳокама этилади. Қуйидаги мақолада эса рус тилида таълим олиб бориладиган ўрта умумтаълим мактабларида ўзбек тили ўқув фани бўйича бўлиб ўтган тажриба-синов жараёни, натижалар ва ҳулосалар билан танишасиз.

Ўз фикрини мутлақо мустақил, она тилида равон, гўзал ва лўнда ифода эта олмайдиган мутахассисни, авваламбор, раҳбар курсисига ўтирганларни бугун тушуниш ҳам, оқлаш ҳам қийин, деган эди юртбошимиз Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг IX сессиясида сўзлаган нутқида. Бу сўзлар шу сессияда қабул қилинган ва ҳозирги кунда амалга оширилаётган «Қадрлар тайёрлаш миллий дастури»нинг тил таълими, хусусан давлат тили таълими бўйича талабларнинг моҳиятини белгилади. Унда тил таълимининг барча босқичларида ўқитувчилар олдида қўйилган талаб асосан ўқувчиларга ўз фикрини саводли қилиб, равон ва чиройли ифода этишга ўргатишдан иборат. Ўзбек тилини давлат тили сифатида ўқитишда эса - бўлажак мутахассис кадрларни бошланғич мактабданок ўзбек тилида фикр ифодалашга ўргатиш кўзда тутилиши керак.

Ўзбек тилига давлат мақоми берилиб, «Давлат тили ҳақида»ги қонун қабул қилинганлигининг 10 йиллигини нишонлаётган эканмиз, шу соҳада фаолият кўрсатаётган ҳар бир мутахассис бу қарорнинг бажарилишини бандма-банд таҳлил қилиши, унда тил таълими олдида қўйилган асосий вазифалардан бири - русийзабон аҳолини, ва биринчи навбатда, ўқувчиларни ўзбек тилидан давлат тили сифатида фойдаланиб, бу тилда эркин мулоқотга кириши ва ўзбек тилида иш юритишга ўргатиш вазифаси қандай бажарилаётганлиги учун жавобгардир. Бугунги кунда биз тан олишимиз керакки, бу вазифанинг бажарилиши талаб даражасида эмас.

Таҳлиллар шуни кўрсатдики, бу ахволнинг сабаби, яъни русийзабон аҳолида, жумладан, таълим рус тилида олиб бориладиган мактаб ўқувчиларида ўзбек тилида эркин мулоқот қилиш кўникмаларини ҳосил этиш иши талаб даражасида эмаслигининг асосий сабаби - давлат тилини ўргатиш мазмуни ва технологиясининг номукаммаллигида, талабга жавоб бермаслигидадир.

Хусусан, амалдаги дарсликлар ўқувчиларда нутқ кўникмаларини ҳосил қилиш ва фикр ифодалашни ўргатишга эмас, асосан ўзбек тилшунослиги қонун-қоидаларини ўргатишга йўналтирилган. Ваҳоланки, жаҳон тажрибасида иккинчи тил ўқитиш борасида бу нарсадан тамоман воз кечибиб, коммуникатив тамойилга ўтилганига 20-25 йил бўлди.

Бизда эса ҳамон эски тамойил, эски мазмун ва усул ҳукм суриб келмоқда. Тўғри, бу ахволни чуқур таҳлил этиб, ўқитиш мазмуни ва тамойилни тубдан ўзгартириш ниятида «Тил ва адабиёт таълими» журнали атрофига шу ишга бел боғлаган фидойи олим ва

ижодкор ўқитувчилардан 14 кишилик гуруҳ тузиб, бу йўналишда иш бошлаган эдик. Саъй-ҳаракатларимиз натижасида гуруҳимиз томонидан давлат тили фанидан 5-9-синфлар учун коммуникатив тамойилга асосланган тамомила янги дастур ишлаб чиқилган ва бу дастурнинг лойиҳаси

«Тил ва адабиёт таълими» журнаlining 1995 йил 3-4-сонида чоп этилган эди. Бу дастур ўша йили Таълим маркази томонидан маъқулланиб, тасдиқланган ҳам эди. Аммо қарангки, ҳар бир янгилик эскиликнинг жуда катта қаршилигига учраб экан ва уни ҳаётга татбиқ этиш жуда мушкул иш экан. Янгилик билан эскиликнинг кураши ҳамон давом этиб келмоқда.

Лекин ҳаётда барибир янгилик енгар экан, ҳаёт ўзи ҳамма нарсани жой-жойига қўйarkan. Биз учун қувончлиси шу бўлдики, тил таълими олдида қўйилган асосий вазифа ўқувчиларни фикрлашга, фикрини бенуқсон ва равон ифода этишга ўргатиш эканлиги тани олинди.

Шу сабабли бўлса керак, вазирлигимиз тавсиясига кўра, Вазирлар Маҳкамасининг 203-сон қарори билан давлат тили бўйича янги дастур ва дарсликларни яратиш, уларни тажриба-синовдан ўтказиш иши бизнинг гуруҳимизга топширилди. Яъни бизга роял-римизни амалга ошириш, янгиликни мактабга олиб кириш имконияти берилди.

Шу боис, 1998 йил август ойи-гача гуруҳимиз томонидан аввал ишлаб чиқилган, ижодкор ўқитувчилар томонидан синаб кўрилган, аммо амалиётга ҳали жорий этилмаган дастурга Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги қонуни бўйича умумтаълим мактабларида тўққиз йиллик мажбурий таълим жорий этилишини ҳисобга олган ҳолда ўзгартиришлар киритилди. Таълим маркази томонидан маъқуланган бу лойиҳа тажриба майдонларига юборилди.

Шундай экан, тажриба-синовга қўйилган бу дастурнинг аввалги дастурлардан, хусусан амалдаги дарсликларга асос бўлган дастурдан фарқи нима, деган савол туғилиши табиийдир.

Бу фарқни қисқача қилиб қуйидагича ифода этиш мумкин: Аввалги дастур ўқувчиларга фақат ўзбек тилшунослиги бўйича билим беришга мўлжалланган бўлса, янги дастурда асосий мақсад - ўқувчиларда нутқий кўникмаларни ҳосил қилиш, ўз фикрини ўзбек тилида ҳам оғзаки, ҳам ёзма равишда саводли ифодалаш кўникмаларини ҳосил қилишга қаратилган.

Шундан келиб чиқиб, шаклдан мазмунга йўналтирилган амалдаги дастурда ўқитиш мазмуни сифатида, яъни дарслар мавзуси қилиб грамматик шакллар олинган бўлса, аксинча, мазмундан

шаклга йўналтирилган янги дастурда дарслар мавзуси каби ҳар бир синф ўқувчиларининг ҳаёти, ўқиш жараёни, қизиқишлари билан боғлиқ бўлган лексик мавзулар билан бойитилди. Дастурда ҳар бир мавзу бўйича мулоқотга кириши ва фикр ифодалаш учун зарур бўлган лексик, фонетик, грамматик (морфологик, сўз яшаш, синтактик) имло, пунктуацион ва услубий материаллар берилган. Улар ҳар бир синф ўқувчиларининг ўзлаштириш имконияти ва қизиқишини ҳисобга олган ҳолда босқичма-босқич соддадан мураккабга дидактик тамойил асосида берилган.

Янги дастурда материаллар бир-бири билан ўзаро узвий боғлиқ равишда шундай қилиб берилганки, 2-3 соатлик дарсдан сўнг берилган лексик мавзу бўйича ўқувчилар оғзаки ва ёзма равишда ўз фикрларини бемалол баён эта оладилар.

Бундан ташқари, ҳар бир мавзу бўйича маъно ифодалашдаги грамматик шакл олинганки, (Масалан, «Мен дарсдан кейин бораман. Дарс тамом бўлсин, кейин бораман. Дарс тамом бўлади-ю, мен бораман» каби) бир неча вариатив 5-синфдан бошлабок ўқувчиларга услубий жиҳатдан турлича бўлган синонимик тил воситаларидан фойдаланишни ўргатиш имконияти туғилади.

Аввалги дастурда дастлабки сабоқ оғзаки нутққа ўргатишдан бошланган бўлиб, ярим йилдан сўнггина алифбони ўргатиш кўзланган.

Янги дастурда эса биринчи кунданок ўқувчиларда атрофдагилар нутқини эшитиб тушуниш, ўқиш, гапириш ва ёзишдан иборат нутқ фаолиятининг тўртала тури бўйича бири-бига кўникмалар шакллантириш кўзда тутилган.

Аввалги дастурда муомала одобини ўргатиш кўзда тутилмаган. Янги дастурда биринчи кунданок ўқувчиларни ўзбекча мулозамат қоидалари билан таништириш билан бир қаторда уларга ўзбекча муомала одобига оид турлича сўз ва ибораларни синфма-синф мураккаблашган ҳолда олтинчи синфга қадар лексик мавзуларга боғланган ҳолда ўргатиб бориш мўлжалланган. Бу ишнинг давоми сифатида дастурда 7-синфда ўқувчиларда иш қозғаларини ёзиш, 8-синфда расмий хатларни ёзиш, 9-синфда эса баҳс-мунозара олиб бориш кўникмаларини ҳосил қилиш учун зарур бўлган сўз, ибора ва нутқий қурималарни ўргатиш кўзда тутилган.

Аввалги дастурга ўзбек адабиёти материаллари киритилмаган эди.

Янги дастурда ўқувчилар нутқини ўстириш учун адабий материаллар устида ишлаш жараёнини ҳам давом эттириб, ўқувчиларни ўзбек фольклори, ўзбек адабиёти намуналари билан, юқори синфларда эса ёзувчиларнинг энг йирик асарларидан олинган парчалар мисолида ўзбек адабиёти материаллари билан таништириш кўзда тутилган. Дастурда 5-9-синфларда адабий асарлар номи кўрсатилар экан, дарслик муаллифлари уларни танлашда бу асарлар ва олинган парчаларнинг тарбиявий аҳамияти, тил материаллари билан боғлиқлиги, асарлар орқали ўзбекча ҳаёт тарзи, бой маънавий ва маданий бойлигимиз билан таништириш имкониятлари мавжудлиги ҳисобга олинган. Шу боис ўқувчилар қизиқишлари ва имкониятларига монанд ра-

вишда бошланғич синфларда асосан шеърлар, қисқача қизиклар ҳикоялар, топишмоқ, тез айтиш ва эртақлардан иборат фольклор материаллари берилган.

5-7-синфларда эса улар билан бир қаторда, ўзбек болалар адабларининг асарларидан парчалар ҳамда тарбиявий аҳамиятга эга бўлган ривоятларни бериш кўзда тутилган.

8-9-синфларда баҳс-мунозара ва фикрлашга ундовчи асотир ва ривоятлар, бадиий асардан парчалар, ҳатто ҳадислардан намуналар берилиб, улар ёрдамида нутқ ўстириш билан бир қаторда ўқувчиларни келажакда комил инсон бўлиб етиштириш учун зарур бўлган тарбиявий вазифаларни бажариш кўзда тутилган.

Тажриба-синов бошланишига қадар, яъни 1998 йил 1 сентябргача, муаллифлар гуруҳи томонидан юқорида кўрсатилган барча талабларни ҳисобга олган ҳолда 2-8-синфлардаги ҳар бир дарс учун тайёрланган ўқув материаллари асосий синов майдони бўлган Тошкентдаги 120-мактабга етказиб берилди. Шундан сўнг бундай материаллар ўқув йилининг охиригача ҳафтама-ҳафта мактабга етказиб турилди. Мактаб маъмурияти эса бу материалларни ксерокс орқали кўпайтириб, тажриба-синов ўтказиладиган синф ўқувчиларининг ҳар бирига тарқатиб турди. Бу материаллар, аслини олганда, ушбу дастур асосида яратилажак дарсликларнинг хомаки нусхаси эди. Уларни муаллифлар гуруҳларга бўлиниб, барча синфлар учун бир йўла тайёрлаб борди. Хусусан, 4 киши бошланғич синфлар учун, яна 5-6 киши 5-7-синфлар учун, қолганлар 8-9-синфларга материал тайёрлаб борди. Тажриба-синов олиб боровчи ўқитувчилар ҳар бир материал бўйича фикр, мулоҳазаларини ёзиб бердилар. Бундан ташқари, муаллифларнинг ўзи дарсларга қатнашиб, уни муҳокама қилиш жараёнида ҳам ўқитувчиларнинг ҳар бир материал юзасидан фикрлари, мулоҳаза ва таклифларини тинглаб, кейинги материални тайёрлашда уларни ҳисобга олиб бордилар.

ДЕСАНГ

1998 йил январь ойида тажриба-синов ишининг ярим йиллик натижалари бўйича асосий синов майдони бўлган 120-мактабда тажриба-синовнинг бориши ва дастлабки натижалари бўйича республика семинари ўтказилди. Семинарга барча вилоятлардаги синов майдончаларидан тажриба-синов олиб боровчи ўқитувчилар тўландилар.

Семинар қатнашчилари дарсларда бўлишди, дастур муҳокама этилди ва шу юзасидан таклиф, фикр ва мулоҳазаларини баён этишди.

Семинарда синов материаллари, яъни бўлажак дарсликларнинг асосий синов майдонига етказиб бериладиган хомаки нусхасининг бир қисми дискетага туширилиб, вилоятлардаги синов майдонларига олиб кетилди. Семинар қатнашчилари томонидан ҳам дастур ва бўлажак дарсликлар мазмуни юзасидан муаллифлар учун муҳим бўлган бир қанча таклифлар берилди.

Бу таклифлар ҳамда асосий синов майдонига тажриба олиб боровчи ўқитувчилар таклиф ва мулоҳазаларини ҳисобга олган ҳолда муаллифлар дастурга ўзгартиришлар киритдилар. Июнь ойида дастурнинг тўлатилган ва қайта ишланган варианты ҳамда стандартларнинг тузатилган варианты вазирликка топширилди ва вазирлик томонидан бу ҳужжатлар тасдиқланди.

Ҳозирги кунда тажриба-синов

Tajriba, sinov, natija

ишлари давом этаётти, келаси ўқув йилига 2-6-синфлар учун янги дарсликларни етказиб бериш чора-тадбирлари кўрилмоқда.

10 йиллик ишларимизга якун ясаб, келажак режаларимиз ҳақида сўз юритар эканмиз, яна бир камчилигимизни тилга олмасдан бўлмайди. Бу камчилик шундан иборатки, «Қадрлар тайёрлаш миллий дастури»да таълим тизими олди-га, хусусан давлат тилини ўқитиш мутахассислари олди-га қўйилган вазифалар Вазирлар Маҳкамасининг 203-қарорида ҳам, 204-қарорида ҳам ўз аксини топган. Аммо бу қарорларни бажарувчилар орасида, яъни умумий ўрта таълим ҳамда олий ва ўрта махсус таълим тизимида шу ишни амалга ошираётганлар ўртасида алоқа йўқ. Ваҳоланки, 203-қарорнинг 1-бандида «1-9-синфлар ўқув дастурларининг академик лицейлар ва касб-ҳунар коллежлардаги ўқитиш дастурлари билан ўзаро узвий боғланишини таъминлаш лозим» дейилган, 204-қарорнинг 4-бандида эса академик лицей ва коллежлар давлат стандартларини яратишда умумий ўрта таълим ва олий таълим билан узлуксиз ҳамда изчиллик тамойилига риоя қилиш лозимлиги қайд этилган.

Республикаимизда эса «Давлат тили ҳақида»ги қонунни бажаришда бу тизимлардаги ишларни мувофиқлаштирувчи, бу қонуннинг барча таълим тизимларида бажарилишини таъминлаш ишини мувофиқлаштирувчи ягона ташкилот йўқ. Бу иш учун ҳамма жавобгар. Аммо шу кунгача нега ўн йилдан бўён барча ташкилотларда русийзабон аҳолини давлат тилига ўргатиш иши самарасиз қўчаётганлигининг, хусусан бу ишни жойларда самарали усул ва технология асосида олиб бориш учун жавобгар бўлган ягона ташкилот йўқлигидадир.

Қизиги шундаки, Ўзбекистонда умумий ўрта таълим тизимида 11 та махсус тил маркази бор экан. Аммо улар ҳаммаси чет тиллари, хусусан инглиз тилини ўқитиш масалалари билан шуғулланар экан. Фақат давлат тили бўлган ўзбек тилини ўқитиш масалалари билан шуғулланадиган марказ йўқ экан.

Шуни ҳисобга олиб, бизнинг муаллифлар гуруҳи иштироки билан Халқ таълими вазирлиги ҳамда «Тил ва адабиёт таълими» журнали тахририяти муассислигида журнал қошида «Ўзбек тили маркази» тузилди. Бундан мақсад Марказ қошида республикаимизда бу соҳадаги йирик олимлардан иборат илмий кенгаш ҳамда давлат тили ўқитувчилари уюшмаси (ассоциациеси)ни тузиб, «Давлат тили ҳақида»ги қонунни бажариш борасидаги методик ишларни, бу соҳага янгиликларни олиб кириш, ўзбек тилини чет элларда тарғиб этиш ишларини мувофиқлаштириш ва жонлантиришдир.

Давлат тилини ўқитиш билан шуғулланувчи барча мутахассислар Марказ ишида фаол иштирок этадилар ва ўзбек тилини давлат тили сифатида ўқитиш ишига ўз ҳиссаларини қўшадилар, деган умиддаман.

Раъно ТОЛИПОВА,
«Тил ва адабиёт таълими» журнали бош муҳаррири, педагогика фанлари доктори, профессор.

1999 - 2000 o'quv yillarda umumiy o'rta ta'lim maktablarining 5-6- sinflarida ona tili o'quv fani «Ta'lim to'g'risida»gi va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» qonunlari hamda davlat ta'lim standartlari asosida qayta tuzilgan o'quv rejalari, dasturlari asosida o'rgatiladi. Bunda 5-sinflarda M.Asqarova va Q.Qosimovanning 1998 yilda «O'qituvchi» nashriyotida yangi o'zbek alifbosi va imlosi asosida nashr qilingan «Ona tili» hamda Yo'ldosh Abdullayev, Abdurauf Sayfullayev tuzgan va Respublika ta'lim markazi o'zbek yozuvi bo'yicha ilmiy metodik kengash yig'ilishining 1998 yil 10 aprel qarori bilan sinov dasturi sifatida tasdiqlangan dastur asosida yozilgan «Ona tili» darsligidan foydalaniladi.

5-sinflarda ona tili dasturi materiallarini yangi o'quv yili uchun rejalashtirishda «Ma'rifa» gazetasining 1998 yil 16 sentabr sonida berilgan metodik yo'l-yo'riqlardan foydalaniladi. 6-sinflar uchun esa quyida dastur materiallarining o'quv soatlari taxminiy taqsimoti beriladi.

Ma'lumki, yangi alifbo va imlo qoidalariga bosqichma-bosqich o'tish rejasiga muvofiq, 1999-2000 o'quv yilidan boshlab 6-sinflarda ham ta'lim lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosida amalga oshirila boshlandi.

Ona tili darslarida mavzuni o'qituvchi bayon qilishi, o'quvchilarning esa tinch tinglashlari odat tusiga kirib qoldi. Endilikda dastur mavzularini hamma vaqt o'qituvchining o'zi bayon qilmay, bu mavzularni o'quvchilarning o'zlar darslik va boshqa qo'shimcha materiallardan izlab, bolalarga tayyor bilimlarni bermay, bu bilimlarni o'quvchilarning o'zlar izlab, o'rganishlari talab qilinyapti. Bunda o'qituvchi o'quvchilarning faoliyatini boshqarishi, ularni yo'naltirishi talab qilinadi. Masalan, 6-sinf «Ona tili» darsligida «Sifat — so'z turkumi» mavzusida sifatning grammatik-lug'aviy ma'nolari haqida

ham ma'lumot berilgan. Sifatlar narsa va buyumlarning quyidagi belgilarini bildirishi ko'rsatib o'tilgan: rang (ko'm-ko'k ocmon), shakl (dumaloq stol), hajm (katta uy), harorat (iliq shabada), ta'm-maza (achchiq sho'rva), tashqi ko'rinish (semiz qo'y). O'qituvchi belgining turlari haqida bilim berishda narsa-buyumlarning mazkur turlarini o'zi bayon qilmay, bu ishni o'quvchilarning o'zlariga topshirishi, ularning keltirgan misollarini to'ldirishi va umumlashtirishi mumkin, chunonchi: rang: ko'k, yashil, moviy, zangor... 6-sinfning

ONA TILI MATERIALLARINI REJALASHTIRISH

1999 yilda nashr qilingan «Ona tili» darsligida dasturdagi barcha mavzular yuzasidan og'zaki yoki yozma bajariladigan mashq materiallari (ular terma gaplar yoki yaxlit matn) yetarli berildi. Ayrim mashqlarda topshiriqning qanday bajarilish namunasi ham ko'rsatilgan. Darslikdagi mashq materiallari turli manbalardan olingan: terma gaplar berilgan o'rinlarda ularning mualliflari ism-shariflari shartli ravishda qisqartirib ko'rsatildi, matnlarda esa muallifi kim ekanligi to'liq ko'rsatildi. O'quvchilar mashqlarni yozma bajaranganlarida mualliflarning ism-shariflarini yozishlari shart emas. O'qituvchi terma gaplar oxiridagi shartli qisqartirib ko'rsatilgan mualliflarning kim ekanliklarini aytib turishi o'rinli bo'ladi.

«Ona tili»da mashqlar didaktik tamoyillar hisobga olib joylashtirilgan. Ularning qaysi birlaridan foydalanish o'qituvchilarga havola qilinadi. Shuning uchun rejalashtirishda qaysi mashqlar bajarilishi asosan ko'rsatilmadi. Ammo o'qituvchilarning diqqatini jalb qilish zarur bo'lgan ayrim o'rinlarda mashq tartibi ham ko'rsatib qo'yildi.

O'qituvchiga yordam

TAXMINIY REJALASHTIRISH

6-sinf

II chorak — 38 soat (10
noyabr — 29 dekabr)

So'z yasashi va imlo.
Takrorlash.
So'z o'zgartiruvchi qo'shimchalar:

..li, ..lik, ..chi, ..chilik qo'shimchalar imlosi — 2 s.

..la, ..illa qo'shimchalar imlosi — 1 s.

..day, ..dek qo'shimchalar imlosi — 1 s.

..niki qo'shimchasi imlosi — 1 s.

«Dehqon-fermer xo'jaligidagi qishki ishlar» mavzusida tekshiruv inshosi — 2 s.

So'zning tuzilish jihatdan turlari va imlosi — 2 s.

Imloviy tahlil — 1 s.

So'zlarni qo'shish va juftlash bilan so'z yasash — 2 s.

Takroriy so'zlar — 1 s.

Tekshiruv diktanti — 1 s.

O'tilganlarni takrorlash — 1 s.

So'z yasashi tahlili — 1 s.

204-mashq matni asosida to'liq ta'limiy bayon yozish — 2 s.

Sinov darsi (So'z yasashi va imlosi yuzasidan tuzilgan test savollari asosida o'tkaziladi) — 1 s.

Ot, uning imlosi.

Takrorlash.

Turdosh va atoqli otlar imlosi — 1 s.

Egalik qo'shimchalari imlosi — 2 s.

Kelishik qo'shimchalari imlosi — 2 s.

Tekshiruv diktanti — 1 s.

Tuzuvchilar:
Yo'ldosh
ABDULLAYEV,
Sharofat
YO'LDOSHEVA

TAHRIRIYATDAN: 6-sinf «Ona tili» o'quv fani bo'yicha dastur materiallarining III, IV choraklarga mo'ljallangan o'quv soatlari taxminiy rejalashtirilishi bilan gazetamizning navbatdagi sonlarida tanishishingiz mumkin.

Tadbir

KO'NGLIMDA BIR G'URUR BOR

Kuni kecha Toshkent shahar Yakkasaroy tumanidagi 319-maktabda o'zbek tiliga davlat tili maqomi berilganiga 10 yil to'lishi munosabati bilan katta bayram kechasi o'tkazildi. Unda tuman xalq ta'limi bo'limi faollari, «Qushbegi» mahallasi ahli, ota-onalar, jurnalistlar ham ishtirok etishdi.

Kecha barchaga birdek quvonch bag'ishladi. Ko'pchilikning ushbu tadbirdan g'oyat ta'sirlanganliklari guvohi bo'ldi. Ular til ota-bobolarimiz tomonidan hadya etilgan meros, bebaho boylik ekanligi, tilning sofligi uchun, boyishi uchun jon kuydirishi lozimligi va bu haqiqatni o'quvchilar anglab yetayotganliklaridan xursandligini bayon qildilar.

— Ko'nglimni hamisha bir g'urur to'ldirib turadi, — dedi maktab direktori Muqaddas A'zamova. — Bu o'zbek farzandi bo'lganimdan, shu buyuk xalqqa mansubligimdandir. Bugungi tadbirda o'g'il-qizlarning chiqishlarida buyuk bobolari tilidan faxrlanib, uning fusunkorligidan shodlanib, fikr yuritishlaridan yana bir karra quvondim.

O'g'il-qizlarning bunday tadbirlardagi ishtirokini, har bir topshirilgan ishga zo'r ishtiyok bilan yondashishini ko'rib, bolalarning ona tilini, ona-Vatanini jon-dillaridan sevishtirishini payqadik. Xullas, o'quvchilar hayotida bu kabi tadbirlarning ahamiyati nihoyatda kattaligini his qildik. Muallimlar muhim yo'nalishlar asosida o'quvchilarni jonlantirib, mustaqil fikrlashga o'rgata borsa, ular iqtidorini namoyish etaverar ekanlar, degan xulosaga keldik.

Maktab rahbarining ta'kidlashicha, bu tadbir davom ettiriladi. Har bir sinfda «Ona tilimiz nufuzi» mavzusida tarbiyaviy soatlar, maktab miqyosida esa kitob haftaligi o'tkaziladi. Shuningdek, yosh qalamkashlar uchrashuvi tashkil etiladi. Muhimi, barcha mashg'ulotlarda ona tilimizni sevishtirish, Vatanni ardoqlash, o'zlikni anglash tuyg'ulari ustivor bo'lib turadi.

Orzigul
MATQURBONOVA

MUNOSABAT

Tilimizga Davlat tili maqomining berilishi, chin ma'noda millatimizning mustaqillikka erishishi edi. Shu tarixiy sanaga 10 yil to'lishi munosabati bilan Yangiyo'l shahridagi Abu Ali ibn Sino nomli tibbiyot bilimgo'hida «Nihol» to'garak a'zolarining «Ona tilim — faxrim mening» mavzusida bayram dasturi bo'lib o'tdi. Bayram dasturida to'garak rahbari, oliy toifali o'zbek tili va adabiyoti o'qituvchisi Salomat Abdurasulova tilimiz tarixi, u turli davrlarda qay tarzda ishlatilgan, hozirgi kundagi unga bo'lgan munosabatlar haqida gapirdi. Shuningdek, bayram dasturida aytilgan she'rlar, ijro etilgan kuy-qo'shiqlar, sahna ko'rinishlari yig'ilganlarga xush kayfiyat ulashdi.

P.ERGASHEV

«O'ZBEK TILINING YANGI ALIFBOSI VA IMLOSI»

Mustaqil davlatimizda yangi alifboning joriy qilinishi bu yozuv uchun yangi imlo qoidalarini yaratish zaruriyatini ham tug'dirdi. Shuning natijasi o'laroq, «lotin yozuviga asoslangan o'zbek tilining yangi imlo qoidalarini» ishlab chiqildi.

Vazirlar Mahkamasining qarori bilan «O'zbek tilining asosiy imlo qoidalarini» tasdiqlandi. Ushbu qoidalar asosida «O'zbek tilining imlo lug'ati» tayyorlanib, chop etildi.

Yangi alifbo va imloni o'rganish dasturlari ishlab chiqildi, metodik ishlanmalar, ko'rsatmali qurollar tayyorlandi, qo'llanmalar yaratildi. Hozir ham bu sohadagi ishlar davom ettirilmoqda. Yaqinda Toshkent Davlat universitetining «Universitet» nashriyoti filologiya fanlari doktori, professor Shavkat Rahmatullayevning «O'zbek tilining yangi alifbosi va imlosi» deb nomlangan risolasini chop etdi. Mazkur qo'llanma yangi o'zbek alifbosini va imlo qoidalarini mustaqil o'rganuvchilar uchun mo'ljallab yozilgan.

Risola ikki qismdan iborat. Birinchi qismda arab, kirill, lotin alifbolariga qiyosiy baho beriladi. Bu alifbolar orasida ilmiy va amaliy jihatdan maqbuli lotin alifbosi ekani

dalillar orqali asoslab ko'rsatiladi, lotin alifbosi bilan hozirgacha amalda bo'lgan kirill alifbosi taqqoslanadi. Bu ikki alifbo o'rtasidagi o'xshash va o'xshash bo'lmagan nuqtalar batafsil tahlil etiladi.

Qo'llanmaning bir qismi yozma harflarni o'rganishga bag'ishlangan. Bunda har ikki alifbodagi yozma harflar bir-biriga taqqoslangan holda tahlil etiladi.

Taqriz

etilgan, ulardagi o'xshash va farqli jihatlar ham bayon qilingan. Shuningdek, harflarni qo'shib yozish masalasiga alohida e'tibor berilgan.

Qo'llanmaning ikkinchi qismida 1995 yili joriy etilgan «O'zbek tilining asosiy imlo qoidalarini» to'g'risida fikr yuritilgan. Joriy etilayotgan imlo qoidalarining har bir bo'limi — unlilar imlosi, asos va qo'shimchalar imlosi, qo'shib yozish, chiziqli bilan yozish, ajratib yozish, bosh harflar imlosi, ko'chirish qoidalarini atroflicha tahlil qilingan.

Imlo qoidalariga berilgan sharhlar ma'lum bo'ladiki, yangi

imlo qoidalarini birmuncha takomillashtirilgan, eski qoidalarining ba'zilaridagi kamchiliklar bartaraf qilingan, hozirgi til uchun eskirgan hodisalarni aks ettiruvchi qoidalar chiqarib tashlangan, qoidalarining aksariyati — yangi tahrirda berilgan, misollar saralangan va yangilangan. Anchagina qoidalar soddalashtirilgan va ixchamlashtirilgan. Bundan tashqari, u yoki bu til hodisasi uchun yangi qoidalar kiritilgan.

Qo'llanmaning ijobiy fazilatlaridan yana biri shundaki, unda yangi imlo qoidalariga kiritilmagan ba'zi hodisalar haqida ham tushuntirish berilgan. Jumladan, ism-familiya, ota ismini bildiruvchi -yev (-yeva), -yevich (-yevna) qo'shimchalarining yozilishi to'g'risidagi qoidalar bunga misoldir.

Nosirjon OXUNOV,
Muqimiy nomidagi
Qo'qon Davlat
pedagogika instituti
o'zbek tilshunosligi
kafedrasining dotsenti,
filologiya fanlari nomzodi

МИЛЛАТНИНГ

ALPOMISH

1000

«Алпомиш» эпоси ўзига хос образлар тизими билан ажралиб туради. Ҳар бир персонаж талқинида ҳаёлий ва ҳаётӣй ўйдирмалар, хусусан, ўхшатиш санъатининг метафорик шакллари, сифатлашнинг турли хил нусхалари, ҳаракат ва ҳолат тафсилотида эса, муболаға татбиқи устиворлик қилади. Эпосдаги образлар муайян мазмунни ва аниқ вазифаси эътибори билан фарқланиб туради. Хусусан, Алпомиш бадиий эстетик

таъсир кўрсатиш, тингловчига ўрнак, ибрат бўлиш вазифаларини адо этади. У маънавий қиёфаси билан ажралиб туради. Алпомиш адолатпарвар, юрт ва халқ манфаатига қайишадиган, тўғри сўз, инсофли, марди майдон, довжорак, ботир йигит. Алпомиш фақат қайлиги, унинг ота-онаси учунгина зиддиятта киришмайди. Аксинча, у тарқаб кетаётган уруғдошларини бирлаштириш, ҳимоялаш, асраш, айни пайтда янгича сиёсат юргизиш ниятида жанг қилади. Бу жанг Бойсун - Қўнғирот сарҳадларини қўриқлаш билан тенг маъно касб этади. Унинг ҳар бир ҳаракати ва муносабатида тўғрилиқ ва адолатпарварлик акс этиб туради. Унда донолик ва мардлик билан бирга соддалик ва самимийлик каби инсоний белгилар ҳам кўзга чалинадики, бу белгилар унинг эпик

АЛПОМИШ ВА ҚЎНҒИРОТНИНГ ЖАСУР ҚИЗИ

қаҳрамон, айни пайтда инсоний хусусиятларга эга полвон шаклида намоён бўлишига имкон яратади.

Алпомишнинг бадиий образ сифатида юзага келиши тарихий шахслар билан боғланмайди, аксинча, у умумлашма образ, аниқроғи, халқ талаби, эзгу нияти, хоҳиш-эътиқоди, паҳлавонлар ҳақидаги орзу-истакларининг тимсолий ифодаси янглиғ юзага келган ва идеал қаҳрамон сифатида шаклланган.

Достоннинг яна бир бош қаҳрамони — Барчин образи вазифасига кўра адолатпарвар, ўз севгисига садоқатли, вафодор ёр, қудратли кучга эга бўлган алп

қиз.

Шу билан бирга унинг суврати ўта нафис, латофатли, гул юзли дилбар сифатида тасвирланади. У адолатпарвар, ақлли, доно маслаҳатчи, қатъиятли, жасур, инсофли, эзгулик сари интилувчи, бир сўзли, эътиқодли қиз. Бу фазилатлар унинг ота-онаси, элати, ўз ёрига бўлган муносабатида ойдинлашади. У воқеа ва ҳодисаларга тушунган ҳолда, тўғри ёндашади ва аниқ хулоса чиқаради. Хусусан, у оғир ва мураккаб шароитда ҳам иккиланмайди, адолатли ҳукм чиқаради. Чунки у ўз кучи ҳамда Алпомиш қудратига ишонади, рақиб билан

хусусиятга эга бўлган персонажлардир.

Сурхайл талқинидаги хунук белги, ёқимсиз бадиий тафсиллар эзгуликка қарши қаратилган тимсолий образнинг ўзига хос хусусиятини бўрттириб аниқ ва тўлиқ ифодалайди. Унинг айёрона муносабати, ҳатти-ҳаракати дoston мазмунини белгилаб, зиддият содир бўлишига сабабчи бўлади. Сурхайл мастон образи воқеа ва ҳодисаларни кескинлаштириш, таъсир қудратини ошириш, ёвузлик, зулм ва зўрликнинг батамом кучайишига имкон яратади.

Достондаги Қоражон ва Қалдирғоч оғим образлари ҳам бош қаҳрамон Алпомишнинг яқин кўмакдоши вазифасини адо этадилар. Қоражон қалмоқ алпларидан бири, бироқ софдил, ақлли, Алпомишга ҳамдард, меҳрибон дўст, тўғри сўз, зўрлик ва адолатсизликни инкор этувчи, оқибатли, инсофли, ботир паҳлавон. У дўстлик ва меҳрибонликни улуғлайди.

Қалдирғоч эса достонда оила манфаатларини ҳимоя қилувчи, севгига садоқат ғояларининг тарғиботчиси, доно, мулоҳаза билан иш юритувчи, Алпомишнинг ҳамкори, фикрдоши, меҳрибон синглиси сифатида фаолият кўрсатади.

Достондаги Бойбўри, Бойсари, Ултонтоз каби образлар ҳам ўзига хос қиёфаси, ички кечинмалари билан ажралиб туради. Уларнинг ҳар бири ўзига хос тасвир ва бадиий бўёқларга эга бўлиб, достонда тўлиқ ва ёрқин ифодасини топади.

Комил ИМОНОВ,
филология фанлари доктори.

ЖАЛОЛИДДИН МАНГУБЕРДИ
— ОСИЁ ЙЎЛБАРСИ

Ўзбекистон Давлат жаҳон тиллари университетида халқимизнинг буюк фарзанди, улғу саркарда ва давлат арбоби Жалолиддин Мангуберди таваллудининг 800 йиллиги муносабати билан утказилган талабалар илмий-амалий анжумани ана шу мавзуга бағишланди.

— Жалолиддин Мангуберди ҳаёти орқали биз бугунги кунимизни таҳлил қилишимиз ва баҳо беришимиз керак, деди анжуманда иштирок этган Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси Н.Жураев. — Мангуберди, Алпомиш юбилейлари муносабати билан ушбу улғу аждодларимизнинг руҳини шод этиш, ҳурматини жойига қуйиш, тарихдаги ўрнини абадилаштириш билан бирга ўзимизнинг шахсиятимизни, маънавий даражамизни, ҳаётга, тарихга бўлган муносабатимиз нечоғдилигини кўрсатамиз.

Анжуманда университетнинг халқаро журналистика факультети талабалари ижтимоий-сиёсий фанлар кафедраси ташаббуси билан Мангуберди ҳаёти ва уша даврдаги ижтимоий-сиёсий воқеалар, миллий истиқлол ва ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш масалаларига оид маърузалар қилилди.

Нурлан УСМОНОВ
Б.РИЗОКУЛОВ олган суратлар.

«АЛПОМИШ»

ДОСТОНИДА СЎЗ
БОЙЛИГИ

Бизга маълумки, ўзбек тили туркий тиллардан биридир. Туркий тиллар гуруҳи эса, олтой тиллари оиласига мансуб. Олтой тиллари оиласи эрамиздан анча асрлар илгари мавжуд бўлиб, унинг ибтидосини аниқ чегара билан кўрсатиш қийиндир.

Демак, туркий тилларга мансуб бўлган ўзбек тили ҳам (эр. аввалги 3—4 асрлардан ҳам илгари) ўзига хос жуда узоқ тарихга эга, десак янглишмаган бўламиз.

Шундай узоқ асрларга бориб туташган туркий тиллар гуруҳи қаторидаги ўзбек тилимиз мукамаллаша боргани табиий ҳол бўлиб, профессор, Алибек Рустамов тахминига кўра, 500000 сўз бойлигига эга эканига иқдор бўлмаслигининг иложи йўқ.

М.Қошғарий (II аср) «Девону луғатит турк» асарида 6000 туркий сўзнинг изоҳини берадики, бир олимнинг талқинида туркий сўзларнинг олтининг билан танишиш бахтига мушарраф бўлиш мумкин экан. Демак қолганларини ҳам шу тарзда ўрганиш ҳозирги давр тил ва адабиёт мутахассисларига катта масъулият юклаши табиийдир.

Инсон бу дунёдаги моҳиятини, ўрнини, бор—

йўғини, орзусини, армонини, эртасини сўз билан ифода этади.

Хуллас, сўз бойлиги бор экан, фикрларни бир тизимга солиб ифода этиш имкони бор. Фақат шоирларгина эмас, халқ орасидан чиққан бахшилар ҳам сўзни шеърӣй усулларда қўллаб, сўзнинг оҳанграбоси, жозибасини англаб, халқ орзу-армонларини шеърға солиб қўйлаб келади.

Фикримизга далил этиб, достончилик мерожӣ бўлган «Алпомиш» достони ҳақида тўхталсак.

Гўрўғли туркумига мансуб бўлган бу достоннинг халқ орасида асрлар оша бир неча достончи — шоирлар томонидан севиб қўйлашиб келиши, халқ ҳам ўз ўрнида бу достонни ардоқлаб келиши бизнинг миллий гуруҳ ва туйғуларимизнинг юксаклигидан бўлса ажабмас.

Бу эъзознинг яна бошқа сирлари бормикан? Бор албатта, негаки бу асар ёник, ёрқин оҳангларга эга.

Бу достоннинг буюклиги ўзига хос халқ тили билан бойитилганидандир.

Асарни эътибор билан кузатсак, асарда хусусан Зомин лаҳжасига мансуб шевага хос сўзлар ишлатилганининг гувоҳи бўламиз.

Масалан: Ўнг мингли Бойсун—Қўнғирот элининг Қалмоқ юртига кўчишини Фозил Йўлдош ўғли шундай таърифлайди:

Чечанлар эплайди гапнинг эпину,
Шул замонда норни чўктириб,
Орта берди Барчин сулув сепини.
Қўнғирот элининг шундайғачок кўпи бор,
Бойсарининг икки жилов тўпи бор.
Ҳар кўчганда тўп жўнатиб бўшати.
Қаторга тиркаган лўк билан норча,

Устига юкланган қирмизи парча,
Қалмикни кўрсатган сатта бойвачча,
Йўл-йўлакай улоқ чопиб боради.

Мана шу ўн мисра шеър билан битилган парчада ўндан ортиқ изоҳталаб, шевага хос сўзлар ишлатилган.

Достонни ўқиш жараёнида 300 дан ортиқ изоҳталаб сўзларни учратамиз ва бу ҳолат достонни тўлақонли суръатда англаб етишга ҳалақит бераётгандек.

Асар моҳиятини чуқур англаб етишимиз, хусусан, ёш авлодга ойдинроқ тушунтирмоғимиз учун, улар ўқиганларида эътирозларга ўрин қолмаслиги учун достондаги изоҳталаб сўзларни алифбо тартибида ажратиб, изоҳи билан бирга ёздик.

Достонни ўқишга киришишдан аввал ўша сўзларни изоҳи билан биргаликда ўқибгина эмас, иложи борица ёдлаб олинса, мақсадга мувофиқдир.

Шу ўринда республика мактабларида «Алпомиш»нинг 1000 йиллигига ҳурмат-эътиқод нуқтаи назаридан дарс соатлари ажратилса, дарс жараёнида ўқувчиларга оид луғатларни жўравозликда ёдлатилиб сингдирилса, айни муддао бўлади. Қуйида достондаги изоҳталаб сўзларнинг луғати берилмоқда.

А

Адад — санок
Абзаллаб — эгарлаб
Абгор — эзилган
Абжил — абжир, чечан
Айрит — ажрат
Адабин — адабини бериш, жазолаш
Алп — полвон

АЛП ЎҒЛОНЛАРИ

Ўзбек давлатчилиги тарихида Хоразмнинг алоҳида урни бор. Хоразм жаҳон цивилизациясининг қадим марказларидан бири. Улжада буюк давлат, буюк маънавият ва маданият ривож топганидан гувоҳлик берувчи тарихий ҳужжатлар кўп. Бироқ, собиқ Иттифоқ даврида бу ҳақиқатларга ҳукмрон мафкура нуқтаи назари билан нотўғри баҳо берилгани боис, Султон Жалолиддин Мангубердиннинг Ватан озодлиги йўлидаги жасоратлари адолат юзасидан етарли ёритилмай келди.

Тўғри, уша пайтда, ундан олдин ёзилган асарларда, Шаҳобиддин ал-Насафийнинг «Сийрат ас-Султон Жалолиддин Мангуберди», З.Бунёдовнинг «Государство Хоразмшахов-Ануштегимедов» номли китобларида Султон Жалолиддин Мангуберди тўғрисида ҳам ижобий, ҳам салбий маълумотларни, хабарларни учратиш мумкин.

Маълумки, дунёга ҳукмронлик даъво-си билан чиққан Чингизхон 1219 йили 150 мингдан ортиқ қўшини билан Марказий Осиё ерларига бостириб кирди ва 1221 йил охириларигача уни эгаллашга эришди.

XIII аср бошларида бутун Марказий Осиёни, сунгра Эрон ва Афғонистонни ҳам босиб олиб, қудратли Хоразм давлатини вужудга келтирган, узини «Искандари Соний», «Яратганнинг ердаги сояси» деб эълон қилган Хоразм Султони Алоуддин Муҳаммаднинг муғуллар босқинига муносабати қандай бўлди? У душманга муносиб қаршилик қурсата олди?

Афсуски, йўқ. Муғулларнинг «Яширин маъноли қисса» номли китобида Жалолиддин Мангуберди билан Темур Маликнинг номи тилга олинади. Аммо Муҳаммад Хоразмшоҳ уз душманига қарши муносиб жанг қила олмагани, қўриқ қочгани сабабли муғуллар уни уз тарихига қиритишни лозим топмаганлар. Уша давр машҳур тарихчи-си Рашидиддин ҳам узининг «Жомъ ат-Таварих» китобида Ватанини ташлаб қочган Муҳаммад Хоразмшоҳ ҳақида фикр айтмаган. Ҳа, Ватан тақдирига бефарқ қаровчилар улугланмайдилар. Мирзо Улуғбекнинг «Турт улус тарихи» асарида келтирилган маълумотларига қараганда, Хоразмшоҳ 400 мингга яқин қўшинини мамлакат шаҳар ва қўрғонларини мудофаа қилишга сафарбар этган. Бироқ Хоразмшоҳ қудратли мудофаа тактикаси ҳалокатли оқибатларга олиб келгани маълум. Унинг бошқа улжалардан қўшин тузлашга бўлган ҳаваси ҳам барбод бўлиб, охир-оқибатда у Эрон ҳудудларига-Табаристонга, сунгра эса Касбий соҳилларидаги оролларида бирига чекиниб, шу ерда 1221 йил февралда вафот этган.

Жалолиддин Мангубердиннинг муғуллар ҳужуми олдидан юз берган воқеаларга муносабати, жумладан, Уттар воқеасидан сунг отасига элчи Бўғро билан юмшоқроқ муомала қилиш, Инолхонни Чингизхонга қайтариш кераклиги ҳақида эслатишлари урушнинг олдини олишга қаратилган оқилона сиёсат эди. Мамлакат тақдирини ҳал бўлаётган мураккаб ша-

роитда қўшинларни марказлаштириб, Жайхун қирғоқларида душманни тўхтатиб, жангга киришишни маслаҳат бериши, акс ҳолда халқнинг маломатига қолишни эслатиши шаҳзоданинг уткир ақл эгаси, буюк саркардалик салоҳиятидан дарак беради. Аммо Хоразмшоҳ Муҳаммад уз валиаҳди қилиб кичик ўғли Узоғшоҳни тайинлашга мажбур бўлган. Онаси Турконхотуннинг хоҳишига мувофиқ қилинган бу хатони Хоразмшоҳ уз вафоти олдидан тузатишга, Жалолиддин Мангубердини Хоразм шоҳи, деб эълон қилишга мажбур бўлади.

Бу пайтда Мовароуннаҳр деярли қўлдан кетган, Чингизхон нигоҳи Хоразмга қартилиб, ўғиллари Жужжи, Чигагой ва Угадани Урганччи эгаллашга жунатган эди.

Урганчда мудофаага яхши тайёргарлик қўрилганига қарамай, на Узоғшоҳ ва на Хумортакин томонидан пойтахт бошқарилмади. Бири шаҳардан қочган бўлса, иккинчиси муғулларга шаҳар дарвозаларини очиб берди. Урганч ичида олиб борилган қаршилик ҳаракатларига Шайх Нажмиддин Кубро бошчилиқ қилди. Унинг «Е Ватан, ёки шарафли улим!» деб қилган хитоби

уртасида келиб чиққан низо Жалолиддин қўшинининг бўлиниб кетишига сабаб бўлади. Бу воқеадан хабардор бўлган Чингизхон уз рақибини таъқиб қилишни кучайтирди.

1221 йил 9 декабрида Чингизхоннинг қўсони қўшини Жалолиддиннинг Синд дарёси бўйлаб бораётган қўшинларини ураб олади ва Чингизхон Жалолиддинни тирик ушлашга фармойиш беради. Чингизхон лашкари қўлини қарамай, жанг майдонида Жалолиддин бошлиқ 700 мард ўғлон шерларча олишиб, душманни саросимага солган, ҳатто Чингизхоннинг ўзи ҳам чекиниш учун отланган эди. Бироқ пистирмада турган муғул кешиги (гвардияси) жанг оқибатини Чингизхон фойдасига ҳал қилган. Шунда, вазиятнинг ғоятда мушкуллигини сезган Султон Жалолиддин: «Болалари ва улуглари билан... дарду фируғ ила видолашиб» (Мирзо Улуғбек, «Турт улус тарихи»), «Уларни Синд дарёсига чуқртириб» (Ш.Каримов, Р.Шамсидинов, «Ватан тарихи») сунгги бор муғулларга ташланади, уларни бирмунча чекинтириб, ор-

тта қайтади ва 10 газлар чамасидаги қоядан тулпорини Синд дарёсига солиб, эсон-омон нариги қирғоққа сузиб ўтади. Дарё бўйига етиб келган Чингизхон Хоразм баҳодирининг жасоратига қой-

ил қолиб, таажжуб ва ҳайратдан ёқасини тутиб: «Отадан дунёда ҳали бундай ўғил туғилмаган, у саҳрода шер каби ғолиб жангчи, дарёда эса наҳанг каби ботир» деди. Мирзо Улуғбек «Турт улус тарихи»да берган маълумотга қараганда, Жалолиддин Шимолий Ҳиндистонда икки йил бўлиб, катта қўшин тузлаган. Шатра ҳокими таъқиб этганда, уни яккама-якка жангга енгиб, навкарларини узига қўшиб олган. Шу тариқа Шимолий Ҳиндистонда Жалолиддин давлати барпо этилган. Ватанини муғуллардан озод этиш ниятида тинмай курашган, янги давлатда солиқ сиёсатини йўлга қўйган, унинг чегараларини кенгайтириш йўлидан борган. Базми маълумотларга қараганда, Султон Жалолиддиннинг Ироқ ва Эронга юришлари омадли бўлган. Шунингдек, Миср ва Сурия давлатлари ҳам Султонга элчи юбориб, у билан қўшилиш истагини билдирган. 1226 йилгача эса Султон Жалолиддин Озарбайжон ва Гуржистонни ҳам жанг билан эгаллаган.

Босқинчи муғулларнинг Султон Жалолиддинни таъқиб этишлари асосан Чингизхон вафотигача (1227 йил) давом этган. Сунгги жанглардан бири (1227 йил 5 сентябрь) Исфохонда бўлиб ўтган. Ушанда Жалолиддин Эронни муғуллардан ҳимоя қилиб, жангга қиради ва улар устидан ғалаба қозонади. Бу жангда мағлуб бўлган машҳур муғул лашкарбошиси Тайнал Нуён Хоразм баҳодирининг ҳарбий маҳоратига тан бериб, уни буюк саркарда деб атайди. Чингизхоннинг ўзи эса Жалолиддиннинг Синд дарёси бўйидаги жасорати боис: «Отага шундай ўғил зарур... У икки гирдоб - олов ва сув гирдобидан озодлик майдонига чиқа олди», деган эди (Мирзо Улуғбек, «Турт улус тарихи»).

Тарихчи олим З.Бунёдов маълумотларига қараганда, Чингизхон вафотидан сунг, узро низолар билан банд бўлган муғуллар Султон Жалолиддин билан яқинлашиб йўлини ҳам қидиришган. Буни 1230 йил апрелида Жалолиддин Мангубердига синглиси (Жужжи-

нинг хотини) Хонсултон ёзган хат мазмунидан ҳам тушуниш мумкин. Ушбу хатда: «Сизнинг кучингиз, сизнинг қудратингиз ва мулкларингизнинг кенглиги тўғрисидаги хабар Қоон (Жужжи) қулоғига етди. Шунинг учун у сиз билан қариндош туғинишга ҳамда сизларнинг мулкларингиз Жайхун дарёси билан чегараланиши тўғрисида келишиб олишга аҳд қилди. Дарёгача бўлган барча мулклар сизники, дарё ортидаги мулклар уники бўлади... Сиз уларга (муғулларга) қарши туриш учун куч топсангиз, ўч олинг, уларга қарши жанг қилинг, енгсангиз истаганингизни қиласиз. Йўқса, агар улар шунини истаб турган экан, шундан фойдаланиб, улар билан ярашсинг», деб ёзилган. Султон Жалолиддин бу хатни жавобсиз қолдирган.

Хуллас, Чингизхон ва унинг авлодлари Султон Жалолиддинга на уз Ватанида ва на узга элларда - у барпо этган давлатларда сунгги зарбани бера олишмаган. Султон Жалолиддин тузган ҳарбий феодал давлатдаги зиддиятлар, узаро курашлар давлатнинг парчаланишига олиб келган ва охир-оқибатда унинг 1231 йил августида қўл қароқчилари томонидан фожеали улимга сабаб бўлган.

Жалолиддин Мангубердиннинг босқинчи муғулларга қарши озодлик кураши Амир Темур томонидан давом эттирилиб, ғалаба билан яқунланди. Зеро, халқимиз, унинг жасур ўғлонлари уз Ватанининг босқинчиларга тобе бўлишига ҳеч қачон рози бўлмаган. Зеро, машҳур шоир Мақсуд Шайхзода «Жалолиддин Мангуберди» драмасида ёзганидек: «Қурлик афзал бу юртни асир қурмоқдан».

Исмаи РАХМАТУЛЛАЕВ,
Қарши Давлат университети
Ўзбекистон тарихи
кафедраси доценти, тарих фанлари
номзоди, Ўзбекистон
халқ таълими аълочиси

БАҲОДИРНИНГ МИСЛСИЗ ЖАСОРАТИ

би пой-

тахт аҳлига куч-қув-

ват бағишлади. Мудофаа жанг-

лари 5 ой давом этди. Муғуллар шаҳар аҳолисидан қаттиқ уч олдилар. Жувайнинг ибораси билан айтганда: «Урганч қашқир макони бўлиб қолди ва бу ерда бойғули ва бургут ин қурди». Муғуллар деярли бутун Марказий Осиёни уз тобелигига утказган бўлса-да, Ғарбада Эрон ва Шарқда Ҳиндистонда қаршилик ҳаракатлари давом этарди. Бу ҳаракатларга Султон Жалолиддин бошчилиқ қиларди. Унинг Эрон ҳудудидagi дастлабки тўқнашуви Нисо шаҳри остоналарида пистирмага қўйилган Чингизхоннинг 700 кишилик қўшини билан бўлиб, жангда босқинчилар қириб ташланди.

Султон Жалолиддиннинг ғолиб қўшинлари Ғазна шаҳрига кириб боргач, улар сони 30 мингга етди. Тулхондан енгиллиб, Ғазна томон чекинган Ҳирот-қуллари ҳам Жалолиддинга келиб қўшилиди. Султон бу кучлар билан Ғазнага яқин Волиен қалъаси атрофида Муғулларнинг Бекчак ва Тимқур бошлиқ қўшинларини тор-мор қилди. Бу шум хабарни эшитган Чингизхон Жалолиддинга қарши узини ишончли лашкарбошиси Қайқур Нуённи 30 минг кишилик қўшини билан (айрим адабиётларда 45 минг) сафарбар этади. 1221 йилнинг ёзида Парвона даштида бўлиб ўтган бу шафқатсиз жангда Жалолиддин урушлар тарихидаги янги тактик усулни қўллаб, яна ғалабага эришди. Жангчилар отдан тушиб, жиловларни белга боғлаган ҳолда, камон билан икки кун жанг қилгандан сунг, отга миниб ҳужумга утиб, ғалабага эришилган. Бу хабардан сунг, муғул хони узига тенг рақиб пайдо бўлганига ишонч ҳосил қилиб, барча кучларини тузлаб, Жалолиддинга қарши шахсан ўзи отланган.

Парвона даштида муғуллардан тортиб олинган улжаларни бўлиш пайтида амирлар

Ғачча — ёш йигит
Гум—қум
Ғала—қўп, ҳамма

Д

Додҳа — додҳох
Домат бобо — уништирувчи бобо маъносида
Добул бози — от ўйнатувчи, зўр улоқчи
Дўғилиб — учрашиб, тўқнашиб
Дийда гирён — йиғлаб турган
Дубур — дупур, шовқин
Денги—дўши — тенги—тўши
Дилбанд — юраги сиқилган
Дусол — иккинчи
Довишингни — товушингни

Е

Етқарим — етқаздим, олиб бордим
Езнамиз — поччамиз
Ейип — ейлик
Ебир — етим—есир

Ж

Жилади — йиғлади
Жузъа — ғайридинлар берадиган солиқ
Жойилдир — жоҳилдир
Жаннати ризвон — жаннатнинг энг аъло жойи
Жодирим — отнинг белига айилдан кейин тортиладиган пуштанак
Жайрооғир — от номи
Жуптай — жуфглаб
Жияйин — йиғайин
Жўмард — мард

Ё

Ёйлаб — мўлжалга олиб

Ёнашиб — ёндашиб

З

Зулфакдор — ғажакдор
Зинкийиб — кеккайиб, керишиб
Зил — тоғ номи
Зинда пил — тирик фил

И

Инлатган — кўз ёши маъносида
Иртиса — сакраса
Ййирди — айлангирди
Инжилма — ғижинма

Й

Йўйинг — жўранг
Йўрайман — туш таъбирини яхшиликка йўйиши

К

Кўтахлик — қисқалик
Калма—шаҳодат — калимаи шаҳодат
Кайқубот — кайкибот
Кебанак — хирқа, дарвеш жандаси
Калта қантариб — қисқа боғлаб

Л

Лодон — нодон
Лоловлашиб — бақир—чақир қилиб, шовқин—сурон қилиб
Лотмонот — араблардаги машҳур бутлар: лот, манот

Мамлакат ЛАТИПОВА

(Давами бор)

Б

Бурра — саводхон
Бидахай — бидъат
Бешикерти — бешикерти
Бойбичалар — бойбекалар
Бад олма — хафа бўлма
Бўйми — бўлмайдими
Белик — отнинг анжومي
Булжайолмас — мўлжаллай олмас
Ботмон — оғирлик ўлчови
Бесойиб — эгасиз
Белшикаста — зорсиз, шикаст емасдан
Боғанағи — боёғи, ҳалиги
Бешайин — шайинсиз, тарози шайни маъносида
Беқан(бақан) — арқон тутиш, киши йўлини бақир—чақир қилиб тўсиш
Бад — ёмон
Бирич — бронза
Бечаток — бўлиб
Бейўқлов — суриштирмай
Байдоқ — байдок—байдок, тўда—тўда.
Бўзлатир — йиғлатар

В

Валламат — валийнеъмат, сардор маъносида

Г

Гирён —йиғлаб турган
Ғапнинг салти — келар ғап
Ғана—ғана — ғала—ғала, кўп
Гуппонлар — ҳайвонлар (йиртқичлар)
Ғалман — навбат билан, ғалма—ғал
Гургумали — данғиллама, шовқинли
Ғанаси — ҳаммаси
Ғалдирашиб—тентиратиб

Собиқ Шўро замонида русча сўзлаш одат тусига кирган, маданиятлимиз ёки узини маданиятга қилиб кўрсатаман деган одам борки, русча сўзлашишга «бел болаган» эди. Ҳарбий хизматни ўтаб келган айрим укаларимиз ҳам уч-тўрт ой ўзларича билиб-билмай русча сўзларди.

Буларни қўя турайлиги, айрим зиёлиёнамоларимиздан ташқари матбуотимиз, айниқса болалар матбуоти тилини ҳам русча сўзлар, иборалар босиб кетганди. Болаларимизнинг тил бойлиги ғариблагандек эди. Мана, биргина мисол: «лагерь» деган сўзни олайлик. Қамқоқхона ҳам «лагерь». Ёзги дам олиш жойлари ҳам «лагерь». «Социалистик лагер», «капиталистик лагер» деган тушунчалар мавжуд эди. Уша пайтларда ёзган бир мақоламда ана шу сўзни «оромгоҳ» деб атайлик деган тақлиф билан чиқдим. «Оромгоҳ» тилимизга сингишиб кетди.

Бир сўзни бошқаси билан алмаштириш бу, албатта, катта воқеа эмас. Дилмида ётган армон бошқа эди. Гап шундаки, уша йилларда қайси мактаб, боғчага бормайин, аксарият болалар рус тилидаги шеърларни шариллатиб ёд айтар, ифодали ўқирди, ким ўзбекча шеър билади, деб савол берилса, битта-яримтаси қўл кўтарарди. Қолганлари елка қисиб, мўлтираб утирарди.

Болалар ёзувчиси бўлганим учун бундай ҳолдан ўзимга-ўзим «Нега?» деб савол берардим. Кузатганим шу бўлдики, аввало, рус тилининг тарғиботи зўр эди. Кунда, кун ора дарсда, кўчада, ҳатто уйда, шу тилини яхши билсанг, дунёга чиқасан, катта одам бўласан, деган ташвиқот кучли эди. Она тилимиз борлигини эса унда-бунда эслаб қўярди, холос.

Шеър ёдлаган, уни ифодали ўқиган боланинг тили чархланиши, сўзларни ранги, бор жисоли билан кўз олдига келтириши, қалбига сингдириши янгилик эмас. Ана шу санъатдан рус тили ўқитувчилари тўла фойдаланарди. Ўз тилига меҳр орттирарди. Биз бу санъатни энди ўрганимиз. Тарғиботнинг кўринмас усуллари, илдизлари кўп. Қуруқ қақир, даъватлар ҳеч қачон онгимизни уйғотмаган. Тил софлиги — дил софлиги, деганимда биринчи гада оилавий китобхоналик мактабини яратайлик, деган даъватга ургу бергандим.

Бу масала бугунимиз учун ҳам долзарб. Боғча бор, мактаб бор, болаларимизни тарбиялайди, ўқитади, деймиш. Ўзимиз-чи? Хонадон — оила мактабини, оилавий китобхоналикни йўлга қўйса, сўзларимизнинг очилмаган ранглари очилиб кетади. Болаларимиз

яйраб китоб ўқийдиган, завқланиб шеър ёдлайдиган бўлади. Ифодали ўқишга кирсак, у юракда гурур уйғотиб, қонимизни ҳаракатга келтиради, гайратлантиради.

Раҳматли бобом нимаики айтадиган бўлсанг, ҳаётинг мисоллар билан гапингни тўлдир, эшитувчининг қўлогига сингиб қолсин, дердилар. Шунга амал қилган ҳолда давом этмоқчиман: сўзни ўз урнида ишлатиб, уракда гурур уйғотишнинг усуллари кўп. Грузин ёзувчиси Режанашвилининг болаларга аталган бир қиссасини ўқиб, жуда таъсирлангандим. Гапни қаранг: бола копток тепиб юрибди. Бола учун у оддий тўп. Ёзувчи нима дейди денг: «Ҳой, бола, сен тепайтган бу думалоқ кошток, «Динамо» жамоаси уйинчиларининг Тошкентда «Спартак» жамоаси дарвозасига киритган тўпига ўхшайди».

Ҳозир йили эсимда йўқ, собиқ шўро футбол

уч ойда ўрганибди.

Тугри, баъзи сўзларни қийналиб талаффуз қилди. Лекин юзидан табассум аримади. Биз бўлсак, тилимизнинг шунчалик ёқимли эканидан қувондик. Демак, тилни севиш ҳам керак экан-да.

Санъатнинг тури кўп. Лекин тилни севиш санъати тамом бошқа. Шеър, қўшиқ айтиш санъатига бир разм солинг. Келинг, болалар, катталар деб ажратиб утирмайлик. Сўзнинг сеҳри шунчалик кучлики, агар нотик маҳоратли бўлса, минглаб одамларни оғзига қарата олади. Санъаткорнинг юзидан табассум ёғилиб турса, ана шу табассум тингловчи чеҳрасини ёритади.

Ўтган кунларга қайрилиб боқганда эсга нима-лар тушмайди. Наҳотки деб қўямиз.

Бундан ун беш йилча олдин Ҳамза театрида бир санъаткорнинг юбилейи муносабати билан йигин бўлиб ўтди. Унвонми, мукофотми топшираётди, Республика миқёсидаги рус миллатига мансуб раҳбарлардан бири сўзининг сўнггида: «яшанглар-е», деб юборди. Уша йиллар ибораси билан айтадиган бўлсам, гулдурас қарсақлар бўлиб кетди. Ўрнимиздан туриб кетишимизга бир баҳя қолди. Нима эмиш, ўзбек тилида «яшанглар-е» деганимиз...

Мен тил софлиги — дил софлиги деганимда, биринчи ўринда бошимдан ўтганларни, кўрганларимни бугуним билан қиёслаймман. Хулоса чиқараман. Оиламга таққослайман.

Бугун Ўзбекистонимизга яхши ният билан келган ҳар бир чет эллик ҳаш-паш дегунча ўзбек тилини ўргатаётган, бемалол мулоқотга киришяпти. Аслидаям Ватанга, элга ҳурмат тил ўрганишдан бошланади. Мезбонни оёқ учига кўрсатган меҳмонларни кўп кўрадик...

Бугун болаларимиз ўз она тилининг ҳурмати-ни жойига қўйиб, инглиз, немис, араб, япон тилларини ўрганмоқдалар. Шу билан бирга ўз тили-ниям унутганлари йўқ.

Аслида ўтган гапларга саловат, деб қўйсақ ҳам бўлади. Лекин таққослаш, ҳушёр тортиш учун яқин ўтмишни барибир бот-бот эслаб турсак зарар қилмайди.

Ўзбек тилимизнинг нуфузи, ҳурмати тобора ошиб бораётгани сир эмас. Жаҳондаги энг катта минбарлардан туриб, мен ўзбекман, тилимнинг жан-ранги мана бундай, эшитинг десак, жонқулоқ бўлиб эшитишди. Тилимиз соф — дилимиз соф экан, бунга ҳайратланишнинг ҳожати йўқ.

Нима бўлгандаям бугун тил байрами, тил байрамида эса баъзи бир тақлифлар ҳам бўлади. Тилимизда «тақдим», «тақдирот» деган сўзлар кўпайди. Тақдимотимизни тадбиқ, тадбиқот қилиб кўриш фурсати етди. Тадбиқот эса ҳар биримизнинг таълим-тарбия билан нечоғлиқ яқинлигимизга боғлиқ.

Сафар БАРНОЕВ

ТИЛ СОҒЛИГИ - ДИЛ СОҒЛИГИ

ли биринчилигининг якуний, ҳал қилувчи уйини Тошкентда ўтганди. Ушанда грузин футболчилари бу уйинда голиб чиқиб, чемпион бўлишганди.

Бу куннинг қадрига етмоқ учун ўтган кунларга бир қайрилиб боқишга мажбурмиз.

Узоқ Калининградда хизмат қиламан. Албатта, ҳар бир аскар ҳарбий қўшиқни билиши керак. Саф тортиб, русча қўшиқ айтиб ошхонага борамиз. Машққа чиқамиз. Қисимимиз байналмилал эди. Биз шу қадар ўраб ташланган эдикки, бирорта зобит ёнимиздан ўтиб қолса, гаплашиб турган икки ўзбек дарҳол русча сўзлашга ўтардик. Бу нима, она тилимиздан ор қилганимизми? Асло. Бу мажбурий тобеллик нишонаси эди.

Чиндан ҳам тил софлиги — дил софлиги. Фақат «Мен ўзбекман» деб кўракка уриш билан иш битмайди. Она тилимизнинг қадрини баланд тутишимиз керак.

Ўзбекистон ёзувчилар уюммасида япон профессори билан учрашув ўтказилди. Профессор билан Япония элчихонасидан иккита ёшгина йигит ҳам келди. Савол-жавоб бошланди. Ёзувчилар берган саволларни йигитчалардан бири, қулиб, табассум билан профессорга япон тилига таржима қилиб турди. Ҳайрон қолдик. Элчихона вакили — ҳалиги йигитча ўзбек тилини

Fanimiz fidoyilari

жазм қилди - адабий ҳаёт равнақиға муносиб ҳисса қўшди. Унинг «Инсон ва меҳнат мадҳи», «Ишчи - қиссаларимиз қаҳрамони», «Ўзбек қиссаларида меҳнат тасвири», «Герой - человек труда», «Сунмас юлдузлар», «Асрларга тенгдош мактаб», «Акам ҳақида», «Леся Украинка» сингари китоблари XX аср ўзбек адабиётшунослиги ва адабий танқидчилигида муносиб уринга эга. Хусусан, унинг «Ўзбек қиссаларида меҳнат тасвири» номли йирик монографияси

барлигида илмий тадқиқот олиб борган.

Педагогик - машаққатли, аммо шарафли касб. Бу соҳа Асил Рашидов ҳаётида етакчи урин тутди. Аслида у тўғма педагог. Мана, сал кам қирқ йилдан бери Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика университетининг «Ҳозирги ўзбек адабиёти» кафедрасида «Ҳозирги ўзбек адабиёти тарихи» курсидан маърузалар ўқиб келмоқда, амалий машғулотлар олиб бормоқда, махсус курс ва махсус семинарлар ўтказиб, талабаларнинг курс ва диплом ишларига илмий раҳбарлик қилиб келмоқда. Асил Рашидов ҳар бир машғулотида пухта тайёргарлик қўриб ке-

ИЖОДНИНГ ҚЎШ ҚАНОТИ

лади. Шунинг учун унинг ҳар бир дарси сермазмун ва қизиқарли ўтади. Ўйиборли жиҳати шундаки, машғулотларда ўрганилган ҳар бир мавзу талабалар томонидан пухта ўзлаштирилмагунча муаллим тиниб-тинчимайди, янги педагогик технологияга мурожаат қилади, ўзлаштиришнинг йўллариини излайди, янги-янги методик ечимларни қидириб топади.

Асил Рашидовнинг педагогик фаолияти, хусусан, касбий маҳорати кенг жамоатчилик томонидан юқори даражада баҳоланиб келинмоқда. У киши «Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ўқитувчи» фахрли унвон соҳиб, «Халқ маорифи алочили» нишондори, қатор Фахрий ёрлиқлар эгаси.

Олим ижодий фаолияти давомида тақриزلар ва мақолалар, сўнг рисола ва монографиялар ёзишга

маҳорати» мавзусидаги кўп йиллик илмий тадқиқотини якунлади, «Садриддин Айний абадиёти» номли рисоласига сўнгги нуқта қўйди, ўзбек адабиётининг забардаст арбоблари Маҳмудхуа Бехбудий, Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий, Абдулҳамид Сулаймон угли Чулпон, Ҳамид Олимжон ҳақидаги янги илмий мақолаларини ўқувчиларга ҳадя қилиш арафасида.

Ижод оламининг яна бир шундай тури ҳам борки, у миллатни миллат билан, халқни халқ билан, тилни тил билан, дилни дил билан боғлайди - дўстлик кўприги сифатида халқлар маънавиятини бойитади. Бу - бадиий таржима санъати. Бу жабҳадаги меҳнат Асил Ра-

ши, «Эрта келган турналар», «Денгиз бўйлаб югुरётган олапар» қиссалари ва «Асрга татигулик кун» («Буронли бекат») романи Асил Рашидовнинг таржимон сифатидаги маҳорати тўғрисида ўзбек китобхоналари қалбидан жой олди. Бу асарлар ўзбек китобхонаси учун ўзбек тилида ёзилгандай жаранглайди. Бу ҳақда ёзувчининг сўзларига қулоқ тутайлик: «Шу ўринда менга ихлос қилиб, китобларимни ўзбек тилига таржима қилган дўстларимга, айниқса, адабиётшунос, таржимон Асил Рашидовга ташаккур айтмоқчиман.

Чунки менинг «Оқ кема», «Жамила», «Алвидо, Гулсари» каби бир қанча повестларимни Асилжон ўзбекчага худди мен қирғиз тилида ёзгандай жарангли таржима қила олган».

Шуни дадил айтиш мумкинки, таржимон буюк ёзувчи қалбини туғенга келтирган туйғулар ҳароратини чуқур ҳис этиб, уларни ифодалай оладиган сўз ва ибораларни, хатти-ҳаракатларни ўзбек тили бойлигидан топа олган.

Дустимиз ва ҳамкасбимиз Асил Рашидов ҳар маҳалгидек руҳан бардам, жисман бақувват - илмий-ижодий режалари сермазмун, педагогик изланишлар оғушида чарх урмоқда, ижод чаманзорларида бир-бирдан нафис гулдастлар тўзмоқда.

Айтишларича, ижодкорнинг қўш қаноти бўлар экан: бири тўғма истеъдоди бўлса, иккинчиси фидойилиги. Шу қанотлар бут бўлса, ижодкорнинг парвози баланд бўлаверар экан.

Баҳодиржон САРИМСОКОВ,
филология фанлари доктори, профессор,
Тўхта БОБОЕВ,
педагогика фанлари доктори, профессор

ЭЪТИБОР НАМОЙИШИ

Залда мағҳиямиз куйи салобат билан янгради. Тўпланганлар ўринларидан туришди. Гулдирардай кучли бир қўшиқ! Зал бундан ларзага келди. Институт ректори С.Қосимовнинг табриги. Тил байрамига бағишланган тадбирнинг очилиши. Олиб борувчиларнинг чиройли либослари, оҳанграб сўзлари. Меҳмонлар — этнограф Билол Аминов, фольклоршунос олим Малик Муродовнинг минбарга кўтарилиб, тилимиз хусусида фахр-ифтихор билан сўз айтишга чоғланишлари...

Бари-барани катта сана, чексиз илҳом, садоқат билан эътироф этилди. Энг муҳими эса русийзабон домлаларнинг ўзбек тилига чиройли нутқ шод этишларидир. Тармоқ узатиш тизими факультети декани, доцент Владимир Сморшевский, электр занжирлар назарияси кафедраси профессори Валерий Соколов, катта ўқитувчи Владимир Демуринов ўз машғулотларини ўзбек тилида олиб боришлари қувончли ҳол эмасми? Талабалар орасида ҳам ўзбекчада раво гапирадиганлари анча.

Дарвоқе, «Ўзбек тилини ўзлаштирамиз» танловининг ташаббускорлари ҳам номлари тилга олинган домлалардир. Ана шу танлов якунлари ҳақида институт касба уюшма кўмитаси раиси Т.Тешабоев сўз олиб, қоллибларга эсдалик совғалари топширди.

Ўзбекистон почта ва телекоммуникациялар агентлигига қарашли Тошкент электротехника алоқа институтидан бу тадбир кечга қадар давом этди.

МУХБИРИМИЗ

НАФИС ҚАЛБЛАР ҲАЙРАТИ

«Нафис» сўзининг завқ берувчи эстетик оҳанги бор. Умуман, тилимизда оҳангдор сўзлар кўп. Уларнинг талаффузи маъно бўёқдорлигини ифодалаб, тасвирни шундай кўз олдимизга олиб келиб қўяди ёхуд кўнглимизга ажиб бир завқ, илиқлик олиб киради. Мисол учун, «ҳайрат» сўзини эшитганимизда кўз олдимизга бирдан катта-катта очилган, тим қора гўзал кўзлар келади. Кўз — қалб туйнуги. Нафис қалбларгина ҳайратланадилар. Ҳайратлар қорозга кўчса, бу янада гўзал.

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ва Ўзбекистон Республикаси «Давлат тили ҳақида»ги Қонун қабул қилинганлигига 10 йил тўлиши муносабати билан республика «Нафосат» ёш қаламкашлари учрашу-

вини ташкил қилди. Алишер Навоий номидаги Нафис санъат мактабида бўлиб ўтган бу анжуманда гўзалликка ошно туғилишни истаган ёш қалблар юзма-юз бўлдилар. Нафис кўнгиллар ҳайратлари ифодаланган шеърларини ўқидилар.

Шунингдек, республикамизнинг турли жойларидан келган ёш ижодкорлар пойтахтнинг кўзга кўринган жойлари — Алишер Навоий, Амир Темур, тарих музейлари, Хотира майдонига саёҳат қилишди. Миллий боғдаги Навоий ҳайкали пойига гулчамбарлар қўйишди.

Қуйида анжуман қатнашчилари ижодларидан намуналар ўқийсиз.

Эндигина кўз очган атиргул гунчаси ёнгинасида турган тиканни кўрди. Улар бир-бирлари билан дўстлашиб олдилар. Гунчанинг ўсишига тикан қўлидан келганча ёрдам қилди. Аста-секин гунча гулга айланди. Энди унинг қип-қизил бахмалдек япроқларига одамлар ҳавас билан боқишди. Гул эса мағрур бўлиб борарди. У ўсиши учун ёрдам берган тиканни менсимасди. Шундай қилиб, улар ўртасидаги дўстлик алоқалари сий-

ЎЗБЕК ТИЛИМ СИНГИБ КЕТГАН ҚОНИМГА

Онам сути билан кирдинг юракка,
Ҳар бандинг ошино дуо-тилакка,
Она тилим доврўнинг ёй юксакка,
Жўш урасан шеърларим, илҳомимда,
Тилимдасан, дилимдасан, қонимда.

Навоий ҳам ижод этган сен билан,
Момоларим алла айтган сен билан,
Истиқлол ҳам бирга қайтган сен билан,
Ўзбек тилим сингиб кетган қонимга,
Кўрк берасан шеърларим, илҳомимга.

Истиқболни излайверсин келажак,
Нурли йўлни кўзлайверсин келажак,
Сенинг бирла сўзлайверсин келажак,
Жўш урасан шеърларим, илҳомимда,
Тилимдасан, дилимдасан, қонимда.

Она тилим сен ўзбекнинг гурури,
Ўлмас меросисан бойлиги, дури,
Дурдонамнинг абад сўямасин нури,
Ўзбек тилим сингиб кетган қонимга,
Кўрк берасан шеърларим, илҳомимга.

Феруза МҲМИНОВА,
Тошкент шаҳридаги 40-мактабнинг
11-синф ўқувчиси

ҚУЁШ

Қуёш, чиқдинг эрталаб
Ҳаммамизни эркалаб,
Дала-даштни яйратдинг,
Янги кунни яратдинг.

Салом, қуёш, қуёшжон,
Сенсан бизга жонажон.
Бизга бағринг очавер,
Нурларингни сочавер.

Наврўзбек ДОНИЁРОВ,
Қибрай туманидаги
16-мактаб
4-синф ўқувчиси

Шеър завқи

ТОНГ

Тонг чоғида турганмисиз?
Атрофни бир кўрганмисиз?
Тонгнинг олтин нурларини
Сувдайин симирганмисиз?
Укам билан тонг чоғи биз
Ҳар кун туриб чопишамиз.
Тонгнинг олтин кучоғида,
Яйраб, хандон отишамиз.
Сиз ҳам, азиз ўртоқжонлар,
Тонгда туриб чопингизлар,
Мустақил гул юртимизда
Соғлом фарзанд бўлингизлар!

Санобар ЭШОНҚУЛОВА,
Самарқанд шаҳридаги
32-мактаб ўқувчиси

ОНА ТИЛИМ

Айтилмаган бир қўшиқсан,
Жайҳун, Аму дарёдирсан.
Сен-да Сугдсан, сен-да Шошсан,
Кўҳна Турон - она тилим.
Жалолиддин Мангуберди,
Юртим деди, тилим деди.
Чингизхон ҳам минг ҳавасда
Шундай бўлса «Ўғлим» деди!
Сугд ёзуви, ўз ёзуви,
Туркий тилим, ўзбек тилим.

Дилноза ЖУМАНИЁЗОВА,
Тошкент шаҳридаги
222-мактаб ўқувчиси

ГУЛ ВА ТИКАН

(Катра)

раклашиб борди. Энди улар арзимаган нарсага ҳам бахшлашадиган бўлиб қолдилар. Ҳар сафар улар бахшлашганларида гул ўзининг гўзаллигини айтиб: «Ҳа, энди, бахмалдек гул қаёқдаю тикан қаёқда», дер эди. Кунлар ўтиши билан улар ўртасидаги дўстлик алоқалари батамом узилди. Энди гул тиканга бир оғиз ҳам гапирмай қўйди. Чунки у гўзал гулнинг тиканга гапиришини ўзи учун ор деб биларди. Ёзнинг охири ойларига келиб, бахмалдек гул япроқлари орасидан бириккита қуриганлари ҳам кўриниб қоларди. Куз келиши билан гул батамом қуриди ва аста-секин тўкила бошлади.

Бир неча кундан сўнг атиргул новдасида гулдан асар ҳам қолмади. Новдада фақат тиканлар қолган эди, холос. Тиканлар қишга тайёргарлик кўришарди. Ерда эса қуриб тўкилган гулнинг бир неча япроқлари сарғайиб ётарди.

Гулноза
УБАЙДУЛЛАЕВА,
Юнусобод туманидаги
274-мактаб ўқувчиси

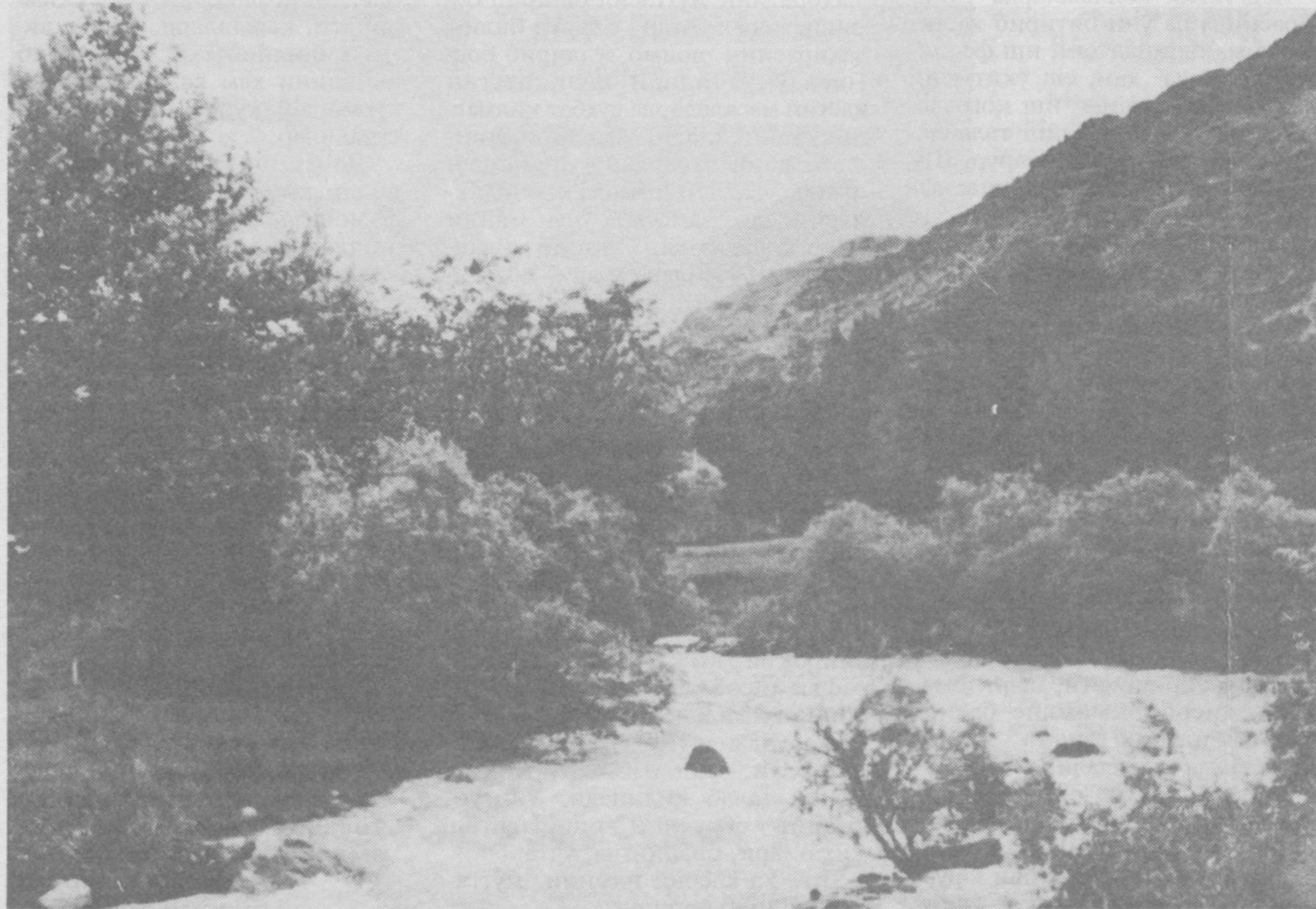
ОНА ДУОСИ

(Ривоят)

Ривоят қилишларича, бир муштипар аёлнинг биттаю-битта ўғли бўлган экан. Ўғлининг кўзи гўдаклигидаёқ кўрмайдиган бўлиб қолибди. У баҳорнинг кўклигини, ёзнинг тиниклигини, кузнинг олтинлигини қишнинг қувишлигини кўрмас экан. Она ҳар кун Оллоҳга йиғлаб, илтижолар қиларкан: «Эй Оллоҳим, сенга кўз нурлари керак бўлса, менинг кўз нурларимни ол, фақат боламнинг кўз нурларини қайтариб берсанг бас, у ҳам бу ёруғ дунёнинг гўзаллигини, катта-кичигини кўрсин, билсин, эй Оллоҳим, унинг нурларини қайтариб бер» - деб она қайта-қайта Оллоҳга илтижолар қиларкан.

Бир кун она тушида бир фариштани кўрибди. У шундай дебди: «Эй азиз она! Сенинг бу илтижоларинг Оллоҳ таолога етиб борди. Ўғлингга ўз кўз нурларини қайтариб берди» - дебди. Она эрталаб ўғлининг олдига югуриб чиқса, ўғли хурсанд бўлиб, Оллоҳ таолога шукроналар айтаётган экан. Бола ва она жуда ҳам севишни кетибди. Ўғли шу кундан буён қўлига қалам ушлаб ёзишни, ўқишни ўрганиб олибди. Бола ва она фаровон ҳаёт кечири бошлашибди.

Шаҳноза ЙЎЛДОШЕВА,
Андижон вилояти Хўжаобод туманидаги
19-мактаб ўқувчиси

Илҳомбахш манзара

ПИФАГОР

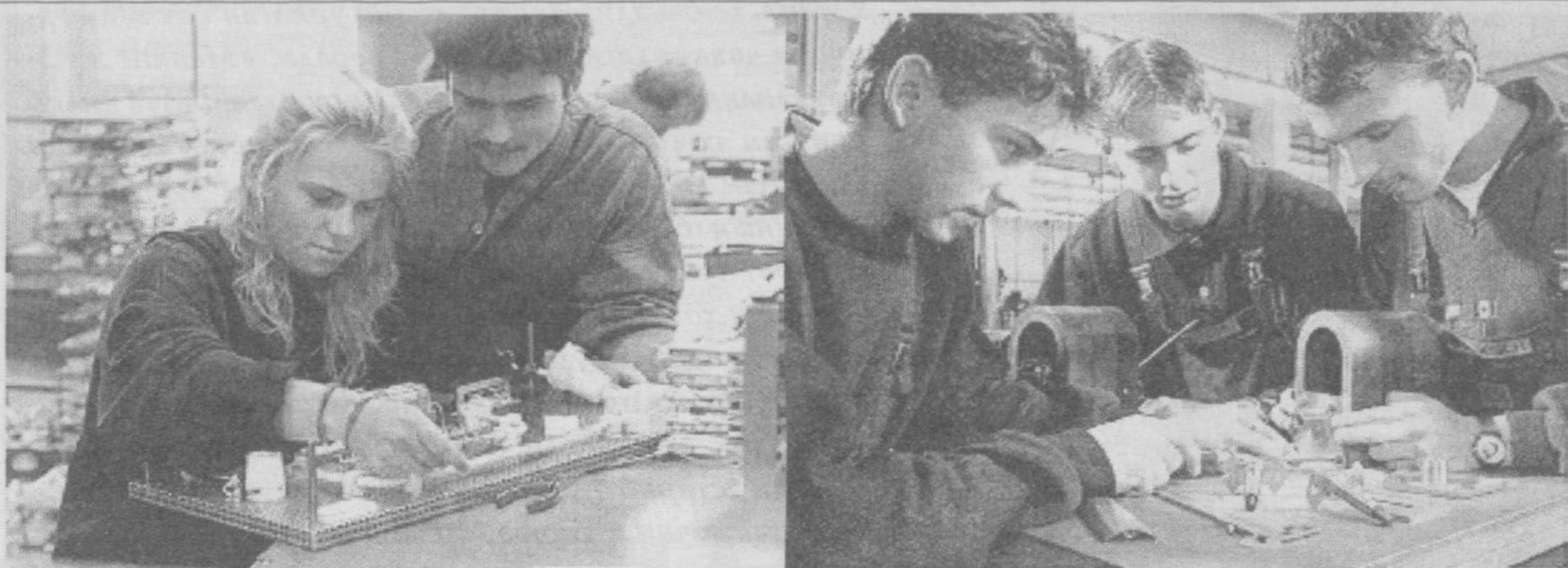
• Яқинда Тошкент Давлат университетида ушбу олийгоҳнинг 20 нафар аълочи талабасига Япониянинг Sumitomo corporation компаниясининг махсус стипендиялари тантанали равишда топширилди.

• Халқаро валюта жамғармаси раҳбарияти бундан икки ой олдин юз берган зилзила асоратларини бартараф этиш учун Туркияга ёрдам сифатида 501 миллион АҚШ доллари ажратишга қарор қилди.

• «Очарчиликка қарши ҳаракат» халқаро инсонпарварлик ташкилоти маълумотиға қараганда, ҳозир дунёда 800 миллион киши очликдан азият чекиб, бунинг оқибатида йилига 30 миллион киши нобуд бўлмоқда.

• Европанинг ўн мамлакати Болтиқ денгизининг шарқий қирғоқларини сув ости минасидан тозалаш борасида ҳамкорликда қидирув ишларини ўтказишга қарор қилди.

Суратларда: Германия касб-хунар таълими даргоҳларида машғулот пайти.

Шарқий Европа давлатларида мавжуд бўлган тарихий ўзгаришларга, қийинчиликларга қарамадан, у ердаги илгор зиёлилар вакиллариининг жаҳон маданиятига муносиб улуш қўшаётганини таъкидлаш жоиз. Бунга далил — сўнгги ўн йилларда ушбу давлатлардаги узлуксиз таълим фояларининг изчиллик билан амалга оширилишидир.

Шарқий Европа давлатлари учун 80-90-йиллар — таълим соҳасидаги ислохотлар даври. У ҳар бир давлатнинг ривожланиш хусусиятларига боғлиқ амалга оширилади. Шунингдек, мазкур давлатларнинг барчасига тегишли хусусиятлардан бири мактабгача тарбиянинг кучайтирилишидир. Буларнинг аксариятида мактабгача тарбия базавий таълимнинг таркибий бўлими деб ҳисобланади. Ривожланишнинг бу даври узлуксиз таълимга ўтишга асос солади.

Мактабгача таълим, асосан, уч ёшдан бошлаб болалар боғчасида юргизила бошлайди.

киритилмоқда. Болаларни эстетик тарбиялашга алоҳида ўрин берилмоқда.

Барча фуқароларга мажбурий турда умумий таълим берувчи таълим муассасаларида ўқув муддати мазкур давлатларда охириги ўн йилларда анча қўзилди. Асосий мактабдаги ўқиш даври 8-10 йилга тенг. Бу бутун узлуксиз таълимнинг асосий бўғини ҳисобланиб, уни амалга оширишнинг муҳим жиҳати ҳисобланади. Ёшлар бу даврда ҳар томонлама таълим-тарбия олиб, политехник тайёргарликдан, меҳнатнинг амалий тажрибасидан ўтиб, ўзини кейинги ўқишни давом эттиришга тайёрлайди.

Ўқув материаллари жиддий танловдан ўтказилиб, у илмийлик жиҳати ҳамда ўқувчиларга тушунарлилиги борасида қайта қаралди. Асосий ва қўшимча ўқув материалларининг мазмунини аниқлашиб, уларнинг ўзаро боғлиқлиги белгиланди. Болгария ва Венгрияда ўзаро яқин ўқув материалларининг интеграцион турдаги янги предметлари тузилди. Қуйи ва юқори синф

Шарқий Европа давлатларининг таълим тизими фаолиятидаги сўнгги пайтдаги ёқимли бир тенденция — ўқув жараёнида гуманистик мазмуннинг теранлашуви. Айтилик, Болгария мактаблари ёшларга маънавий ва ҳуқуқий билим бериш баробарида бу билимнинг ахлоқий ва ҳуқуқий онга, ҳуқ-атворнинг ички тартиблаштирувчисига айланишига таъсир этади. Бундан ташқари бу давлатларда тарих фанининг мазмунини ҳам чуқур янгилашлар рўй бермоқда.

Янги дастурга мувофиқ адабий асарларни таҳлил қилиш санъатининг турли хил соҳалари билан боғланади. Масалан, Чехия ва Словакия гимназияларидаги адабиёт дарсларида ўқувчилар санъатнинг турли хил оқимлари билан танишса, Польша ва Венгриядаги лицейларда эса барча синфлар болаларини театр, кино, радио ва телевидение тарихи билан таништиради. Бу ёшларнинг маданий қарашларини тўғри шакллантириб, уларни бўш вақтини самарали ўтказишга,

ШАРҚИЙ ЕВРОПАДА УЗЛУКСИЗ ТАЪЛИМ

Ушбу муассасаларда тегишли маълумотга эга тарбиячилар хизмат қилишади. Болгарияда мактабгача даврдаги кичкинтойларнинг 80,3, Венгрияда 94,5, Чехия ва Словакияда 95 фоизи болалар боғчаларида тарбияланиб, ўзларининг ёш хусусиятларига оид таълим олишади. Ҳар хил сабабларга боғлиқ болалар боғчаси билан таъминланмай қолганлар учун уларнинг умумий ривожланишини тенглаштириш ва мактабга тайёрлашнинг турли хил йўллари қўлланилади.

Шарқий Европа педагоглари боланинг болалар боғчасидаги сўнгги йилини мактабга тайёрлашга йўналтиради. Мактабгача ва мактабдаги таълим-тарбия ишининг ўзаро боғлиқлигини такомиллаштириш, унинг аҳамиятини орттиришни муҳим вазифа, деб билишади. Бу давлатларда болалар боғчаси тарбияси ҳамда бошланғич мактаб таълимининг интеграцион бирлигини ривожлантиришнинг янги йўллари изланмоқда. Ушбу даврдаги ўқитиш ва тарбиялашнинг яқка тизимини яратиш ишлари юргизилмоқда. Бошланғич мактабда ўқитишнинг муддати қисқартирилиб, интеграцион фанлар

ўқувчилари ана шундай янги фанларни ўқишади.

Охириги ўн йилликлар давомида мазкур давлатларда ўқитишнинг дифференциал усулига айрича ўрин берилмоқда. У жамиятнинг, ҳар бир шахснинг қобилияти ва талабига мос келади. Аксарият ўрта мактабларда ўқувчининг шахсий хоҳишига мос дифференциал ўқитиш билан бирга икки турли факультатив дарслар ўтказилади. Улардан бири — мактабда ўқитиладиган асосий фанларнинг мазмунини билан боғлиқ бўлса, иккинчиси ўқув дастуридан ташқари илм ва техника масаласидир. Факультатив дарсларни етарли тайёргарлиги бор мутахассислар, илмий ходимлар ва олий ўқув юртлири ўқитувчилари олиб боришади. Сўнгги йилларда гуманитар фанлар гуруҳида анча ўзгаришлар бўлди. Жамиятни ўрганишга йўналтирилган таълим ўрта мактабнинг барча бўғинлари таралди. Бошланғич синфларда «Она диёр», «Жамиятни ва табиатни билиш», «Юқори синфларда эса «Жамиятшунослик, этика ва ҳуқуқ», «Илмий қараш асослари», «Ижтимоий фанлар», «Маънавий маданият масалалари», «Фалсафа», «Диний таълим» ва бошқа фанлар ўқитилади.

маданий ҳаётга фаоллик билан қатнашишга тайёрлайди.

Ёшларнинг ўрта мактабда ҳар томонлама таълим олишининг муҳим жиҳати мусиқий таълим ва тарбия эканлиги маълум. Мусиқа орқали эстетик ривожланган одамларни шакллантириш — мазкур давлатларда ўта муҳим давлат иши ҳисобланади. Венгрияда мактабгача таълимдан консерватория таълимига мусиқий ривожланишнинг миллий тизими яратилган. Бу давлатнинг барча аҳолиси мусиқий саводхонлик билан таъминланган.

Шарқий Европадаги бир қатор давлатларнинг таълим вазирлиги қошида эстетик тарбия бўйича доимий ҳайъат ишлайди. Махсус ҳайъат ишида маданият ва санъат, кинематография, театр, радио, телевидение маркази вакиллари ва жамоатчилик ташкилотлари, корхоналари вакиллари, таълим соҳасининг масъул ходимлари қатнашади. Ҳайъат ёшларга эстетик тарбия беришга мутаассид бўлган муассасалар ва шахсларнинг илмий ва амалий салоҳиятини уйғунлаштиради.

Хорижий матбуот асосида
Нурлан УСМОНОВ
тайёрлади.

Til haqida

ФАҚАТ 500 ТАСИ ЎРГАНИЛГАН

Дунёда ҳаммаси бўлиб 5621 тил ва шева бор экан. Ҳозиргача шундан атиги 500 тасигина ўрганилган бўлиб, 1400 тасининг эса йўқолиб кетиш хавфи бор. Ҳар уч тилдан биттаси ёзув шаклига эга эмас. Фақат оғзаки нутқ шаклида мавжуд.

ҚАЙСИ ТИЛНИ ЎРГАНИШ ОСОН?

БМТнинг статистика хизмати тўплаган маълумотиға кўра, инглизларнинг ўз она тилларини ўрганишлари учун ўртача 8 ой вақт кетаркан. Испанлар эса 2-3 ой сарф қиларканлар, холос. Ҳаммасидан кўра япон тили мураккабга ўхшайди. Боиси уларнинг ўзи ҳам ҳатто ўрта мактабни битиргандан кейин ҳам она тилини ўрганиш билан шуғулланишади.

ЗАМБИЯДА ҚАНЧА ТИЛ БОР?

Бемба, чибемба, лози, ньянже, тонга, балуба, басубиа, банкойа, вамбуэла — бу тиллар Замбия давлатининг турли жойларида истиқомат қилувчи элатлар сўзлашадиган тилларнинг айримларигина, холос. Мамлакатда 70 та қабила тили борлигини назарда тутсак, бу рўйхатни янада давом эттириш мумкин. Замбияда инглиз тили расмий тил ҳисобланади. Марказий туманларда кўпроқ бемба тилида сўзлашишади. Бу тил мустақиллик йилларида аста-секин бутун мамлакатга тарқалган, бутунги кунда замбияликларнинг 80 фоизи шу тилда сўзлашмоқда.

ЎҒРИЛАР ЛУҒАТИ

Ногиронлар кичик корхонасида ўғрилар тили бўйича янги изоҳли луғат тузмоқчи бўлишди. Тузувчилар ўзларини сир туттириб, ҳатто қалам ҳақларини ҳам ўзгалар орқали олдилар. Қизиги шундаки, луғат муаллифларининг ҳар бири турли жиноятлари учун камида 10 йилдан қамалиб чиқишган. Бу воқеа Тюменда рўй берди. «Қизикарли» луғатни биринчи ва охириги бўлиб ўқиш ички ишлар бўлими ходимларига насиб этди.

114 ТИЛДАН ТАРЖИМА ҚИЛОЛГАН ОДАМ

Ватикан давлатининг улуғ тилшуноси кардинал (Рим папасидан кейин энг юқори руҳонийлик унвони) Жузеппе Каспар Меццо-фанти (1774-1849 йиллар) 114 тилни ва 72 лаҳжани ўз тилига таржима қилолган. 60 тилда бемалол гапирган ва ёзган.

ИМО-ИШОРА БИР ХИЛ, ЛЕКИН...

Маълумки, кундалик ҳаётимизда ҳар хил имо-ишораларни қўллаймиз. Бу имо-ишораларнинг кўриниши бир хил бўлса-да, лекин маъноси ҳар хил.

Масалан, бизда бош ирғаб маъқуллаш ишораси Болгарияда умуман акс-инкор этиш маъносини англатади. Ёки бош бармоқ билан кўрсаткич бармоқ ёрдамида «О» ҳарфини яшаш АҚШ ва бошқа айрим мамлакатларда «Окей!» ёки «Салом!» маъносини билдиради. Худди шундай белги эса Тунисда биров ҳаётига таҳдид қилиш — «Сени ўлдираман!» дегани, Францияда эса «Ҳеч нарсага арзимайдиган иш» маъносини англатади.

ПИКАССОНИНГ ТЎЛИҚ ИСМИ

Дунёда шундай номлар борки, уларни ўқиш ва айтишга киши қийналади. Ўзининг ажойиб асарлари билан санъат ихлосмандларини қойил қолдирган машҳур rassom Пабло Пикассоннинг номи-ни кўпчилик эслаб қололмаган бўлса керак. Бу мўйқалам устасининг асл номи дунёда энг узун исм бўлса ажаб эмас. Унинг номи қуйидагича: Пабло Диего Хосе Франциско де Паула Хуан Непомукено Криспин Криспиано де ла Сантиссима Тринидад Руис и Пикассо.

ЭНГ ҚИСҚА ИСМ

Бутунги кунда Бирмада яшовчи бир кишининг исми дунёда энг қисқаси экан, яъни биргина айриш (ы) белгисидан иборат, холос.

БИР ҲАРФЛИ НОМЛАР

Франциянинг шарқда шундай шаҳарча бор, у И деб номланган. Норвегия денгиздаги Лофотен оролида эса ўша оролдаги посёлкани А деб номлашган. Шунингдек, Шарқий Рейн-Вестфалия ерларидан оқиб ўтувчи дарёнинг номи ҳам А. Қаранг, корейслар, японлар, хитойларнинг исмлари энг қисқа бўлади деб юрсак, қисқа ном танлашда улардан ҳам ўтиб тушадиганлари бор экан. Ажаб эмас, вақти келиб яримта ҳарфли номлар пайдо бўлса-...

ЭНГ ОСОН ТИЛ

Тилшуносларнинг айтишича, гавайликларнинг полинезия шева-си дунёда энг осон тил экан. Чунки унда бор-йўғи 6 та ундош, 5 та унли бор. Бундан ташқари бирорта ҳам талаффузи қийин сўзлар йўқ. Аммо бу тилни ўрганиш кўпам осон эмас. Чунки атиги 11 товуш имлосидан жаҳон тиллари конструкциясидаги сўзларни тузиб кўринг-чи.

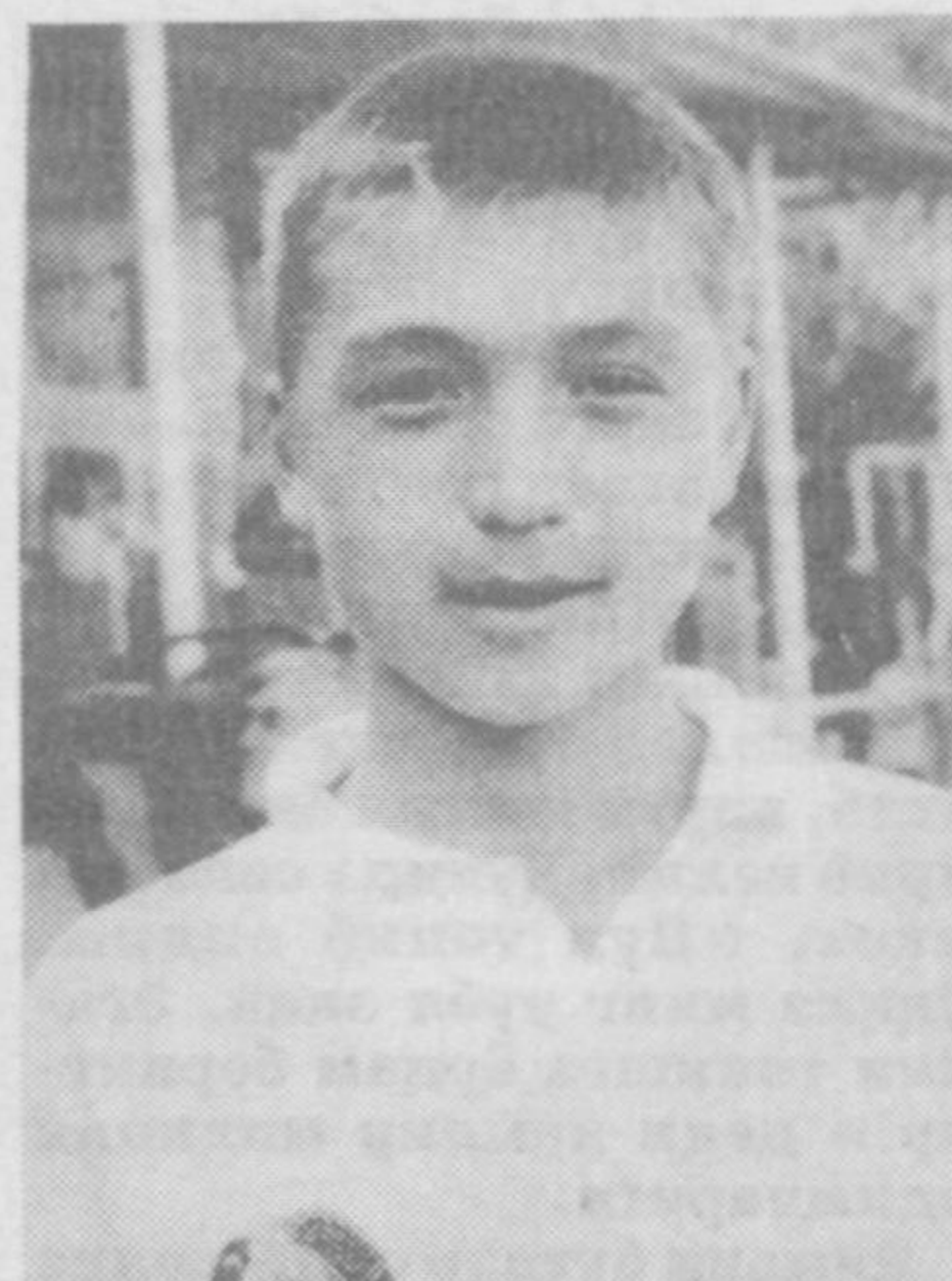
«Фаройиб олам»
тўпламидан олинган

Энг яхши команда
капитани Жамшид
Маткаримов
(Хоразм вилояти)

Энг яхши ҳужумчи
Жасур Ҳасанов
(Жиззах вилояти)

Энг яхши ҳимоячи
Шавкат Раимкулов
(Тошкент вилояти)

Энг яхши дарвозабон
Фарҳод Ёқубов
(Қашқадарё вилояти)

ФАРҒОНАЛИК ЁСМИРЛАР — МУСОБАҚА ҒОЛИБЛАРИ

Пойтахтимизнинг «Чилонзор» ўйингоҳида футбол ишқибозлари беш кун мобайнида қизғин ва мурасиз беллашувлар гувоҳи бўлишди. Бу ерда ҳудудий мусобақалар ғолиблари бўлган Фарғона, Жиззах, Ангрен, Термиз, Ғузор ва Урганч шаҳар футбол мактаб-интернатларининг 1983-84 йилларда туғилган ёсмирлар командалари халқ таълими вазирлиги биринчилиги финал беллашувларида ғолиблик учун кураш олиб боришди.

Республикадаги 18 та футбол мактаб-интернатлари ўртасида ҳудудий мусобақа чемпионлари ўртасидаги финал мусобақалари қатнашчилари учрашувлари жойларда катта футбол учун муносиб ўринбосарлар тайёрланаётганлигини кўрсатди.

Дастлабки учрашувда Фарғона ва Жиззах командалари майдонга тушишди. Фарғоналик футболчилар спорт маҳоратлари жиҳатидан ҳар томонлама устунликларини кўрсатиб, 3:0 ҳисобида ғалаба қозонишди.

Ғузор ва Урганч мактаб-интернатлари учрашуви 0:1 ҳисобида хоразмликлар фойдасига ҳал бўлди. Ангрен ва Термиз футбол мактаб-интернатлари командалари учрашувда пойтахт вилояти ёсмирлари сурхондарёлик рақиблари дарвозасига етита жавобсиз тўп киритишди.

Мусобақанинг иккинчи кунини Ангрен ва Урганч командалари учрашувида пойтахт вилояти вакиллари 2:1 ҳисобида ғолиб бўлишди. Фарғоналиклар Ғузор командасини 3:1 ҳисобида мағлуб этишди. Термиз ва Жиззах командалари учрашуви дуранг (1:1) натижа билан якунланди.

Ёш футболчиларнинг ғалаба

иштиёқида ҳаракат қилишлари мусобақанинг кейинги кунлардаги учрашувларда янада яққол кўзга ташланди. Жиззах ва Ғузор командалари учрашувида 3:2 ҳисоби қайд этилди. Хоразмликлар сурхондарёликларни 1:0 ҳисобида ютишди. Ангрен — Фарғона командалари учрашувида 3:6 ҳисоби қайд этилди.

Дастлабки икки учрашувда 6

очко олган Ангрен мактаб-интернати командаси тўртинчи кунги учрашувда Ғузор командасига 0:1 ҳисобида ютқизиб қўйди ва мусобақанинг сўнгги учрашувини ҳам сусткашлик билан ўтказишди. Жиззах — Ангрен учрашуви дуранг (1:1) натижа билан якунланди.

Беш кун давом этган мусобақа жадвалига назар ташлар эканмиз, Фарғона футбол мактаб-интернати командасининг тўрт учрашувида 12 очко жамғариб, рақиблар дарвозасига 19 тўп киритгани ва ўз дарвозасидан атиги тўртта тўп ўтказиб юборганининг гувоҳи бўламиз.

Тўрт учрашувда ғалабани қўлга киритган фарғоналиклар бешинчи кунги хоразмликлар билан учрашувни 2:4 ҳисобида бой беришди.

Учрашув якунига кўра 9 очко билан Урганч мактаб-интерна-

ти иккинчи, 8 очко билан Жиззах мактаб-интернати командаси учинчи ўринни эгаллади. Ангрен командаси 7, Ғузор командаси 6 очко тўплади. Термиз командаси атиги 1 очко билан кифояланди.

Тўплар нисбатини таҳлил этадиган бўлсак, фарғоналиклар рақиблар дарвозасига 21 тўп киритиб, ўз дарвозаларидан 8 та тўп ўтказиб юборишган. Ангренлик тўпурарлар беш учрашувда 13 та, ғузорликлар эса 10 та тўп киритишган. Термизликлар эса ўз дарвозаларидан 21 та тўп ўтказиб, атиги 2 тўп муаллифи бўлишган.

18 октябрь куни Халқ таълими вазирлиги, Республика футбол федерацияси, Ўзбекистон «Ёшлик» КСЖ Марказий Кенгаши раҳбарияти вакиллари иштирокида 1999 йилги футбол мактаб-интернатлари финал мусобақаларининг ёпилиш маросими бўлди.

Республика Халқ таълими вазирлигининг биринчи ўринбосари Йўлдош Саиджонов финал мусобақаси ғолиблари — фарғоналик спортчиларни ва барча қатнашчиларни қутлаб, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекистонда спортни ривожлантиришнинг ташкилий асослари ва принципларини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори мамлакатимизда спортнинг равнақи учун дастур бўлиб хизмат қилаётганини таъкидлади ва ёшларга ўқиш ва спортда омад тилади.

Тантанали вазиятда ғолиб ва совриндорларга Халқ таълими вазирлигининг кубоги, диплом ва фахрий ёрлиқлари, республика футбол федерациясининг совғалари, шунингдек, «Энг яхши ҳужумчи»га, «Энг истиқболли ёш ўйинчи»га, «Энг яхши тўпурар»га, «Энг яхши ярим ҳимоячи»га, «Энг яхши ҳимоячи»га, «Энг яхши дарвозабон»га, «Энг яхши ҳакам»га совринлар топшириди.

Ғ.МАННОПОВ

Суратларда: 1. Ғолиб команда — Фарғона футбол мактаб-интернати аъзолари. 2. Такдирлаш маросимидан лавҳалар.

Р.АЛЬБЕКОВ олган суратлар

S
p
o
r
t

ЯШАСИН «ҚИРОЛ»!

Артур Григорянни Германияда шундай аташади. Номига содиқ қолган Григорян навбатдаги рақибини ҳам «синдирди». 24 мартада профессионал бокс рингига чиқиб, биронтаям ютқизмаган, рақибларини кўпинча нокаут билан ютадиган Майкл Кларк ҳамюртимиз билан бўлган жангда 5-раунддаёқ нокаутга учради. Бокс мухлислари «Яшасин қирол!» деб ҳали кўп айтишларига ишонч ҳосил қилишди.

ҚУРЪА ТАШЛАНДИ

EURO — 2000 мусобақаси финал қисмига чиқиш учун курашни давом эттираётган жамоалар ўртасида қуръа ташланди. Унга кўра, Шотландия—Англия, Исроил — Дания, Словения — Украина, Ирландия — Туркия жамоалари куч синашадилар. Дастлабки учрашувлар 14 ноябрда, жавоб ўйинлари эса 17 ноябрда ўтказилади.

НЕГАДИР ХУРСАНД БЎЛИШМАДИ

Малайзияда бўлиб ўтган «Формула-1» таснифидаги 50-мартга ўтказилган автопойгада машҳур пойгачи Хиккинен ғалаба қозонди. Афсонавий Шумахерни орда қолдирган бу спортчи «Феррари» русумли машинани бошқарган эди. Италиянинг енгил машина чиқарувчи машҳур фирмаси вакиллари эса бу ғалабадан унчалик хурсанд бўлишмади. Уларнинг фикрича Хиккинен машинани унчалик яхши бошқара олмаган.

ТАЖРИБА ЎЗИНИ ОҚЛАМАДИ

Италияда ФИФА тасарруфида ажойиб тажриба ўтказилди. Яъни бир ўйинни, «Сампдория» — «Болонья» ўйинини, одатдагидек бир эмас, икки бош ҳакам бошқарди. Бундан норози бўлган мухлислар мўнча турли нарсаларни отиб, тинч кўйишмади. Шу сабабли ўйин охирига етмасдан тўхтилди. Энди шундай тажриба бошқа ўтказилмас керак.

РАҚАМЛАР ТЎҒРИСИДА

Мамлакатимиз биринчилиги тугашига уч тур қолди. Бугунча жами 215 ўйин ўтказилиб, дарвозаларга 704 та тўп киритилди. Учрашувларга жами 2121000 томошабин ташриф буюрди. Бу бир ўйинга ўртача 9865 таданга тўғри келади. Мавсум бошидан бери ўйинчиларга 718 бор сарик карточка кўрсатилиб, 45 футболчи майдондан четлатилди. Тўпурарлар баҳсида эса О.Усмонхўжаев, У.Исоков ва Б.Ҳамидуллаев, мос равишда 22-21-19 тадан тўп киритиб пешқадамлик қилишмоқда.

m
a
y
d
o
n
c
h
a
s
i

Газетамизнинг шу йил 1999 йил 13 октябрь сонидаги «Аттестация тўғрисида тўплам» сарлавҳали мақола (2 саҳифа)нинг учинчи устунидаги 1996,4 балл рақами 1396,4 балл деб ўқилсин.

Қаршингизда таниш чехра: Ҳожибой Тожибоев! Қоп-қоп кулгу «ишлаб чиқарадиган» қизиқчи. Унинг ҳангомаларидан мириқиб кулмаган кишининг ўзи йўқ.

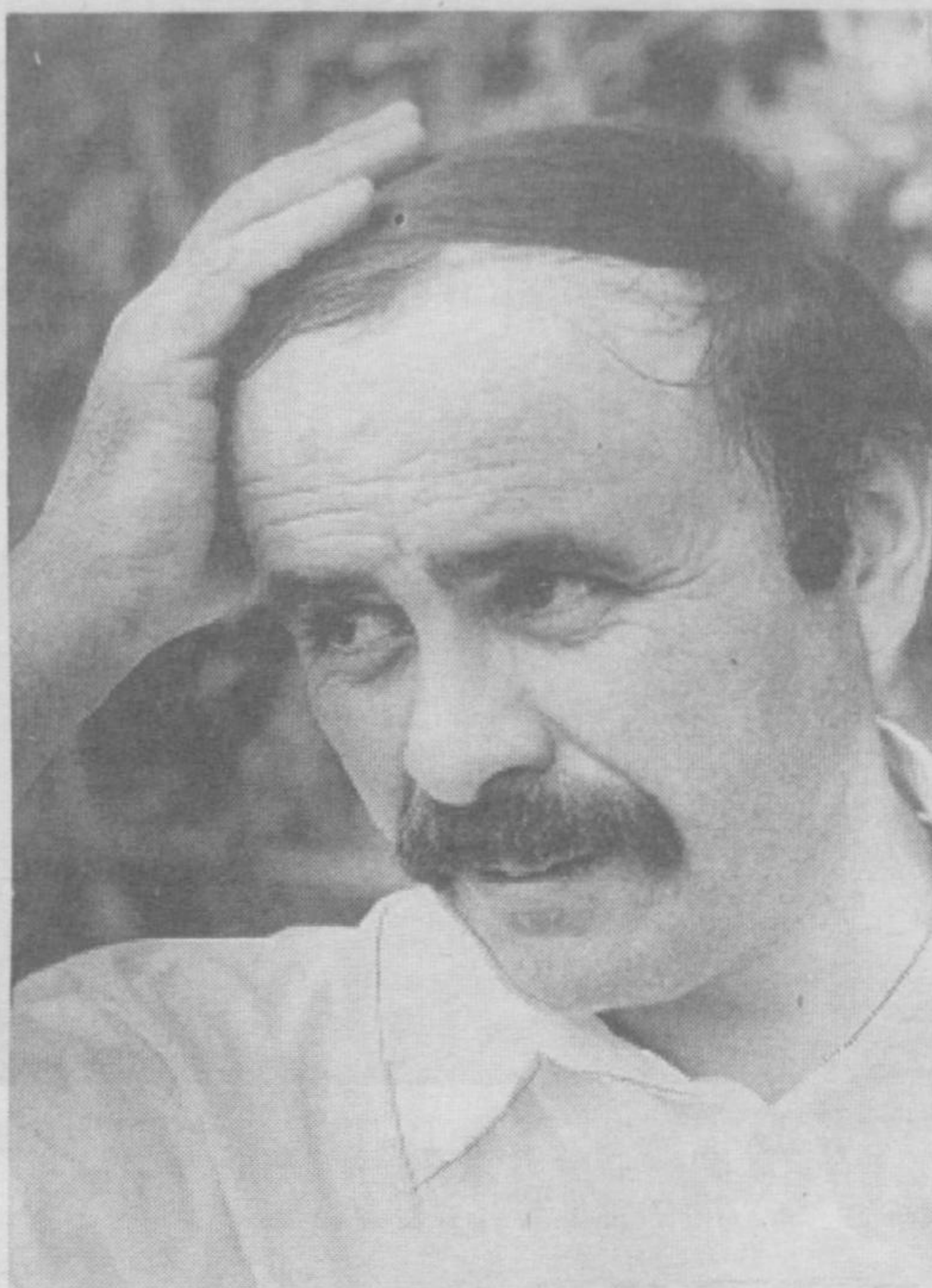
Шундай қилиб, байрам баҳона Ҳожибой қизиқчи «Маърифат» мухлислари рўпарасида. Суҳбат мавзуси эса ўз-ўзидан аён: сўз, тил, чиройли нутқ.

— Ҳожибой ака, ўзбек тилига қандай таъриф берган бўлардингиз?

— Ўзбек тили жуда бой ва қадимий. Битта сўзни 100 хил гапиринг, маъноси бўртиб кўринаверади. Масалан, ёмон одам. Синонимлари — пасткаш, ярамас, ғаламис, мунофиқ, ичи қора, баттол, субутсиз ва ҳоказо. Лекин бу сўзларни ишлатишнинг ўз ўрни ва мавриди бор...

— Жонли нутқимизда учрайдиган иборалар, сўз ва атамалар — сизнинг аскияларингизнинг қаймоғи. Сиз бунга осонликча эришмасангиз керак?

— Ў, нимасини айтасиз? Уйқусиз тун-

Бошлиқ елкасини қисибди: мен уни ишга ололмайман. Қойил қоладиган жиҳати йўқ. Ер юзидаги давлатлар ҳақида ўзим ҳам биламан. Янгилик яратиб кўпчиликни лол қолдирган бўлса, ишга оламан, дебди. Бизда эса таниш-билишчилик зўр. Са-ал таърифи келтирилган киши фалон идорага бошлиқ ҳам қилиб қўйилаверади.

— Ҳожибой ака саҳнага кўп чиқасиз. Ҳар дам саҳнага чиқиш олдин кўнглингиздан нималар кечади?

— Янги гап айтишим керак, деган фикр. Ўқитувчига айтадиган аския шифокорга тўғри келмаслиги мумкин. Ёки деҳқонлар даврасида гапирган гапнингизга олим одамнинг энсаси қотади. Шу боис ҳаммабоп, оммабоп гап айтиш учун изланаман.

— Кулгуга, аскияга муносабатингиз? Сиз фақат халқни кулдириб юришни хоҳлайсизми ёки ўзингиз ҳам мириқиб...

— Кулдириш учун кулишни билиш керак. Кулгуни ёмон кўрадиган одам

ЎЗБЕКНИНГ СЎЗИ ҚИЗИҚ...

лар, соатлаб бош қотиришлар, одамлар орасида юриш, ҳаётни кузатиш... Мен сизга айтсам, хузур-ҳаловат йўқ. Қизиқчилик — қийинчилик...

— Шу пайтга қадар саҳнада кўрсатган томошаларингизнинг сони?

— Санамаганман. Қайси бирини эслаймак? Тахминан дейсизми? Ёлғон, тахминларни ёмон кўраман... Халқлар дўстлиги саройидаги кўрсатган томошаларим 50 мартадан кўп бўлган, бу аниқ...

— Ўзбекнинг ўзи қизиқ, ўзидан сўзи қизиқ... Бу ибора сизники. Уни сиз ҳаётдан олганмисиз ёки ўзингиз ўйлаб топганмисиз?

— Ҳаётдан олинган, мен унга пардоз берганман, холос. Ҳақиқатдан ҳам, ўзбекнинг ўзи қизиқ-да. Таниш-билишчиликни, айниқса меҳмонни яхши кўради.

— Бир танишим «Ўзбеклар қизиқ халқ. Яхши нарсаларни меҳмонга қўйиб ёмонини ўзи ейди» деганди.

— Мен бунга қисқа қилиб, олийжаноблик деган бўлардим. Қаранг-да, ўзбек қўй боқади. Кўрасида 20 та қўй бор, лекин шуни ўзи, болалари учун сўймаса ҳам, улуг бир меҳмон келганда ҳурматида қўй сўяди. Ўзи учун қачон сўяди, биласизми, қўйи касал бўлиб, ҳаром ўлиб қолай деганда...

— Таниш-билишчиликка доир латифаларингиздан эшитсак...

«Ma'rifat» gurungi

— Америкалик бир бошлиқ хузурига кирган киши оғзидан бол томиб, ёш мухассисни мактабди. Таърифи шундай: бу киши уч яшарлигида ёзишни, беш яшарлигида ўқишни ўрганган. 12 ёшида мактабни тугатган. 16 ёшида эса институтни битирди. Қобиляти зўр. Ер юзидаги давлатларнинг қаерда жойлашгани, қайси халқнинг нима истеъмол қилиши, нима етиштириши, бари-барини билади. Шу болани ишга олсангиз...

йўқдир-ов. Камина эса йўлда, чўлда, далаю даштда, мажлисда, гурунларда ҳамма қатори кулади, нафратланади. Ётиб олиб кулиш мазза, ичак-чавоқларингиз ҳам яйрайди-да.

— Эртага Тил байрамининг ўн йиллиги. Шу мавзудаги латифаларингиз билан суҳбатимизга яқун ясасак.

— Шаҳарлик йигитлар суҳбатлашяпти. «Асли қаттансан?» деб сўрабди биттаси. «Шўтликман» деб жавоб қилибди иккинчиси. «Тошкентликмисан, ахир?» деб учинчиси аралашибди. «Ховва» дебди жавоб бераётгани. Демак, ҳалиги йигитнинг келиб чиқиши Хоразмдан экан. Шева деганлари ҳам аслида бор нарсда-да. Ўзбекистонда қанча вилоят бор, қанча туман, қанча қишлоқ, ҳаммасининг лаҳжаси бир-биридан фарқли.

— Суҳбатингиз учун раҳмат.

Хулқар ТҲИМАНОВА суҳбатлашди.

ХАНДАЛАР

Ўқувчилар «Агар мен раҳбар бўлсам» мавзусида иншо ёзишарди.

— Нега сен ёзмайсан? — сўради муаллим деразага тикилиб ўтирган ўқувчидан.

— Котибани кутяшман, — жавоб берди у.

Стол устида иккита магнитофон турибди — бири ўзимизники, иккинчиси японларники. Ўзимизники сўрашди:

— Эшитишимча, сенга янги магнет лентаси олиб келишибди, тўғрими?

— Ҳа, кеча олиб келишди.

— Чайнашга бериб тур!

Афанди бир ёққа кетаётган эди. Кун жуда исиб кетди-да, бир дўконга кириб ўтирди.

Боққол:

— Ҳа, Афанди, нима оласиз? — деган эди, Афанди боққолга

қараб:

— Дам оламан! — деди.

Жарроҳ хузурига кирган бемор ошқозони оғриётганлигидан нолиган экан, врач:

— Ҳечқиси йўқ, ҳозир ўнг қулоғингизни кесиб ташлаймиз, ҳаммаси жойига тушади, дебди.

Қўрқиб кетган бемор қочиб чиқиб, қўшни хонадаги психиатрга бўлган воқеани айтибди. Психиатр асабийлашиб дебди:

— Бу жарроҳларга ҳайронман. Салгина нарсаси ҳам кес, йирт, теш! — Сиз, бемор, хавотир олмаң. Мен ҳозир сизга шундай дори ёзиб бераманки, қулоғингиз ҳеч бир оғриқсиз, ўз-ўзидан тушиб кетади.

— Кундалигинг қани? — сўради онаси ўғли мактабдан келгач.

— Салим бир кунга сўраб олди — онасини қўрқитмоқчи экан.

Кузги хаёллар

Xullas...

АСАЛАРИЛАР ПАРАЗИТГА ҚАРШИ

Асаларининг иши фақат бол йиғиш деб ўйласангиз, янгилашасиз.

АҚШ қишлоқ хўжалик мухассисларининг асалари устида олиб бораётган тадқиқотлари ундаги бошқа бир хусусиятни кашф қилди. Маккажўхори, пахта, соя, ер-ёнғоқ, помидор каби 100 дан ортиқ ўсимликларга офат келтирадиган капалак қуртини қиришда асалари жуда қўл келар экан.

Одамга безарар кичкина асаларилар капалак қурти ўрнашган ўсимлик танасини сезгирлик билан илғайдилар. Энтомолог Джо Луис капалак қуртида ўзига қароргоҳ айланган ўсимликлардаги ҳид асалари учун аини муддаодаги озуқа эканини ўрганди. Асаларилар ўсимлиқнинг кўзга ташланмас жойларига бекинган капалак қуртларни ҳам осонгина излаб топар экан. Асалари ниши суқилган капалак қурти шу заҳотиёқ ерга думалаб тушаверади. Луиснинг таъкидлашича, лаборатория шароитида ўрганилган капалак қуртларни асалари ёрдамида дала шароитида ҳам қириш мумкин.

ВИЖДОН БУЮРГАНДА...

Кўчада кетаётиб, бир сумка пул топиб олган одам атрофга олазarak қараб, шубҳасиз уни қўлтиғига уради. Ахир тасаввур қилинг, бир сумка пул-а! Пул ўлгур одамни не қўйларга солимайди. Уни йўқотган эгаси қандай аҳволга тушади, дейсизми?

Бу ҳақда ким ҳам эсларди?

Рязанининг қайсидир туман ички ишлар бўлимига шарти кетиб, парти қолган бир момо кириб келди. Қўлида селюфан пакет. «Пул топиб олдим. Тўққиз минг рубл экан. Эгасини топишга ёрдам беринглар!» деди кампир милиция ходимларига.

Иймони бутлар онда-сонда учрашига шак келтирмайдиган осойишталик посбонлари зудлик билан қидирув ишларини бошлаб юборишди. Пул йўқотган шахс зор қақшаб юрганлиги аниқ. Кампир эса виждони буюрганини қилган.

Нижоят, шошилишча қарақатлардан сўнг пул эгаси топилди. Уни ўмарилган киши Евгений Харламовага чин кўнгилдан анча миқдорда пул ҳадя қилди. Шунда кампир РУВД ходимларини ҳайратга солиб шундай деди: «Ростўйлигини тақдирлаганларинг учун раҳмат, жаноблар!»

ana shunaqa gaplar...

Олий ва урта махсус таълим вазирлиги Урта махсус касб-хунар таълими маркази ва урта махсус касб-хунар таълимини ривожлантириш институти жамоалари шу институт ректори уринбосари, педагогика фанлари доктори, профессор Э.Чориевга акаси

Жаббор ЧОРИЕВ вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

Мирзо Улугбек номидаги Тошкент Давлат университети ректорати ва касба уюшма қўмитаси, биология-тупроқшўнослик факультети, агро-кимё кафедраси жамоаси биология фанлари номзоди, доцент

Анвар Алимович НАЗАРОВнинг бевақт вафоти муносабати билан унинг оила аъзоларига ва яқинларига чуқур таъзия изҳор этади.

Ma'rifat

ТАЪСИС ЭТУВЧИЛАР:
Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги, Ўзбекистон Олий ва урта махсус таълим вазирлиги, Таълим ва фан ходимлари касба уюшмаси Марказий Қўмитаси.

Бош муҳаррир
Ҳалим САИДОВ

Таҳрир ҳайъати: Йўлдош АҲМЕДОВ, Жуманазар БЕКНАЗАРОВ, Икром БҮРИБОЕВ (масъул котиб), Шукур ЖОНБОЕВ, Қурбонбой МАТҚУР-БОНОВ, Нўмонжон РАҲИМЖОНОВ, Абдусамат РАҲИМОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Йўлдош САИДЖОНОВ, Хулқар ТҲИМАНОВА, Саъдулла ҲАКИМОВ, Ўткир ҲОШИМОВ

Рақам ва далиллар ҳаққонийлиги учун мақолалар муаллифлари масъулдирлар. Фойдаланилмаган мақолаларга жавоб қайтарилмайди. «Маърифат»дан материалларни кўчириб босиш таҳририят рухсати билан амалга оширилиши шарт.

МАНЗИЛИМИЗ: 700083, Тошкент, Матбуотчилар кўчаси, 32. ТЕЛЕФОНЛАР: масъул котиб—136-56-42, хатлар ва оммавий ишлар бўлими—136-55-58.

Газетани IBM компютерида Малоҳат ТОШОВА саҳифалади. Навбатчилар: Хулқар ТҲИМАНОВА, Хусан НИШОНОВ

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 20. ИНДЕКС: 149, 150. Г-0821. Тиражи 23762. Г. 1 2 3 4 5 6 Ҳажми 4 босма табоқ. Офсет усулида босилган, қозғат бичими А-3.

«Шарқ» нашриёт матбаа концерни босмаҳонаси. Корхона манзили: «Буюк Турон» кўчаси 41-уй

Босишга топшириш вақти — 20.00. Топширилди — 20.00.